

Capu VII.

Incercările de emanciparea bisericeii sub Teofilu și Athanasie prin unire cu biseric'a romano-catholica și cu ajutoriulu casei domnitóre.

§ 37. Sinodulu din 1697, ținutu in caus'a unirei. Dupace s'a intorsu Baranyi dela Vien'a și s'a consultatu din nou cu Mitropolitulu Teofilu, acesta convocà in Februaru 1697 sinodu, sau cum se numía soboru micu, compusu din doispredece protopopi, in care avea se desbata caus'a uniunei și condițiunile ei, acum pe fatia, éra nu mai multu in ascunsu și nu sub auspiciile superintendentului calvinescu, fàra a carui invoire in alte timpuri nici-unu mitropolitu nu ar fi cutediatu a convoca sinodu și cu atàtu mai puçinu pe acesta, care avea de scopu a smulge biseric'a romanilor cu totulu de sub potestatea și jurisdicțiunea protestanților. Dara timpurile se schimbaseră și ómenii asemenea. In Transilvani'a nu mai domnía principe reformatu. Gubernatorulu și cancelariulu erau ce e dreptu, reformati, acum in se aședeau și catolici in colegiulu consilierilor; dara nici acésta impregiurare nu decidea mai nimicu fatia cu acțiunea întreprinsa de Teofilu. Adeverat'a potestate in tíera era delegata dela Vien'a și pusa in manile generalulu comandate comite Rabutin de Bussi, unu francesu pre càtu de mare catolicu, pre atàtu și soldatu complitu și reu la mania, care cand venia in furia rupea actele cu dintii și care in una din dile disese membriloru gubernulu: »Me uitu cà sunteți nisce prosti, cà-ci in altu casu v'asiu pune capetele la piciórele vóstre.« Rabutin primise ordinu dela Vien'a, cá daca preotii romani aru voi se se adune spre a se consulta in afacerile lor religiose, se aiba acea libertate și elu se'i apere cu taria in contra superintendentulu reformatu. Dintre magnatii catolici ia fost lui Rabutin tesaurariulu Stefanu Apor de totu ajutoriulu. Parochulu iesuitu Baranyi a participatu chiaru și la desbateri in sinodu.

In prim'a siediția mitropolitulu Teofilu descrie fórte pre largu tóte gónele bisericeii romane suferite sub principi protestanti ai tíerei, arata cum cartile bisericesci cu ocasiunea

traducerii loru din alte limbi au fost intinate cu eresuri, cum s'a opritu cultulu icóneloru, precum si ținerea posturiloru, cum sunt visitate locuintiele si ómenii siliti cá se manance miercuria si vinerea carne, cum sunt nobilitati popii si mirenii cari trecu la legea calvinésca; cum a fost nimicita tóta puterea bisericesca a episcopiloru si arhiepiscopiloru supusi cu totulu superintendentiloru, cum preotii suferu inchisori si batai; cum a fost tiranitu mitropolitulu Sava II, dela care s'a pretinsu in resiedenti'a principesei la Blasiu, spre infami'a religiunei, cá se boteze unu catielu, dupa care a fost batutu pana la sange, inchisu in Vintiu si éراسi batutu, apoi dusu la Ernotu si éراسi inchisu, pana cand tiraniloru li s'au amerintiati dela Bucuresci si dela Sultanulu, daca nu voru inceta cu acelea atrocitati; in fine mitropolitulu inșirà tote greutatile si nevoile la care erau supusi preotii, robota iobagésca si alte servitii arbitrare, asia numitele honorarii la serbatori mari, tribute, angarii, vami la drumuri si poduri si nici o securitate personala. Dupa tóte acestea mitropolitulu mai observa, cá in anii din urma de când tiér'a veni sub domni'a imperatului, gónele religióse au inceputu a se inpučina, éra daca clerulu se va declara pentru unirea cu biserica Romei, folóse fórté mari promisse dela imperatulu au se urmedie pentru biserica si poporu.

Cu acestea șiedinti'a antei'a fiindu terminata, a urmatu cá in a dou'a se fia formulate si stabilite conditiunile unirei.

A formula conditiuni de unire religiósa dupa o desbinare de atâtea sute de ani, nu era nici-decum vreo problema din cele mai usióre. Fanatismulu, ambitiunea, vanitatea si pedanteri'a calugariloru teologi si neteologi, greci si latini, pre langa prea puținele differentie mai serióse de rangu dogmaticu, le inmultisera preste mesura, in cátu citindule nu scii ce se admiri mai multu, subtilitatile dialectice ale unoru capete, care nu se ocupa cu nici-o sciintia seriósa, sau pasiunea neinfrenata de a infasia divin'a, simpl'a, usóru intielés'a doctrina a Domnului nostru Isus Christosu intru o multime de formule, care in locu de a ilustra, mai virtosu intuneca curatulu si santulu adeveru. Mai antaiu isi perdusera timpulu criticandu riturile, latinii pre celu orientale, presentandu'lu cá prea incarcatu si amestecatu cu superstitiuni, éra grecii

batjocorindu pre celu latinu cá inganfatu, lipsitu de pietate, copiatu mai multu dupa celu paganescu, in care figurédia si sculptur'a (chipu cioplitu). In acelasi timpu isi scoteau ochii cu modulu administrarii sacramenteloru. Dupa documente conservate in bibliotec'a universitatii dela Buda, latini numera patrudieci de erori religióse, unele dogmatice altele canonice si rituali, pe care le-aru comitte grecii in exercitiulu religiunei loru. Altii reducu acelea erori numai la diece.¹⁾ Se ascultamu apoi pe greci cand se pornescu ei asupra latiniloru aruncand asupra loru unu legionu de rataciri, in cátu ti se pare cá n'au a face cu o biserica christiana, ci cu una din cele doue secte mohamedane.

In cátu pentru ritu, sunt cunoscute mesurile luate de cátra cátiva papi ai Romei in favórea ritului orientale grecescu. De repetite-ori s'a demandatu missionariloru catolici, cá se respecte ritulu resariténu carele este fórte venerabile si se nu cutedie a influentia executarea lui, ci celu multu se reflecte pre greco-resaritenii uniti cu Rom'a, cá se'lu respecte si ei, prin urmare se nu schimbe vechiulu tipicu, se nu intercaledie parti care nu se afla nicairi in texturile originali eline vechi. Este apoi cu totulu alta intrebare, daca clerulu r. catolicu din Poloni'a si Ungari'a au respectatu sau nu acelea instructiuni dictate de o ínalta prudentia a scaunului Romei, sau cá din contra in multime de casuri preotii petrini si calugarii le-au violatu, cercandu pre cali piezisie se abata pe uniti dela ritulu resariteanu si se'i traga la celu latinu, prin care apoi au instrainatu multe mii de credintiosi. Acestu abusu inse va fi tractatu in adinsu ceva mai tardiu.

Siedinti'a a dou'a sinodala. In urmarea instructiuniloru venite dela Vien'a din partea latino-catolica tóte divergentiele confessionali si rituali se redusera din patrudieci numai la patru. Dupa deschiderea siedintiei a dou'a mitropolitulu si membrii presenti apucandu firulu desbateriloru de unde a fost curmatu in dio'a precedenta, anume cu respectu la ritu si la disciplina au enuntiatu, cá sinodulu numai asía intielege uniunea cu biseric'a Romei, cá ritulu se remàie neatinstu, nici in ritu si nici in disciplin'a bisericeii orientale

¹⁾ A se vedé dr. Nilles Symbolae Vol. I Quaestio tertia additia § 3, pag. 116—121, care merita se fia citita de oricine.

se nu se faca vreo schimbare, nici acum nici mai tardiu; ritulu latinu se nu fia introdusu; totu asia calindariulu vechiu se nu fia delaturatu, ci unitii se fia lasati in usulu aceleuia pre cãtu tĩmpu ilu voru conserva si neunitii din tierile casei austriace. Preste acestea cei uniti se pãta avea pretotĩndeni biserici de ritulu lor, ẽra in locurile in care unitii aru fi puçini, se nu fia constrinsi a primi sacramentele dela preoti latini, ci se'si pãta chĩama preoti de ritulu lor. La tribu-nalele bisericesci se nu se procẽda dupa dreptulu canonicu latinu, cĩ dupa canõnele si disciplin'a bisericei grecesci. Bi-seric'a romãna sub nici-unu pretestu se nu fia silita la mai multe de cãtu la cele patru puncte. Bisericele si persõnelor eclesiastice romãne de ritu grecescu se li se asigure aceleasi drepturi, pe care le au bisericele si bisericianii de ritu latinu. Cei uniti se nu se mai considere cã tolerati, ci cã fii indigeni ai patriei.

Dupa inchĩierea debaterii membrii sinodului au declarat, cã voiescu se primẽsca uniunea, inse sub urmatõrele conditiuni:

Antaiu: Cele patru puncte ce conĩtinu sacr'a uniune, biseric'a romana se le observe si tie totdeauna si neaparatu, ẽra la mai multe sub nici-unu pretestu se nu fia silita.

Cele patru puncte din care se compune uniunea sunt urmatõrele: Antaiu, Patriarchulu Romei este capulu intregii biserici laĩte pre fati'a pamentului. A dou'a: pãnea azima (nedospita) este materia de ajunsu pentru sacramentulu cuminecturei. A trei'a: afara de Ceriu, carele este locuinti'a fericitiloru, si de iadu, care e temniti'a condamnatiloru, mai este unu alu treilea locu, intru care se ținu si se curatia sufletele, care nu apucasera a'si face canonulu, a se pocai. A patr'a: Spiritulu santu, a trei'a persõna in Trinitate, purcede dela Tatulu si dela Fĩulu.

Alu doilea: Preotii cari se afla in functiune eclesiastica, ministrii bisericesci, adeca diaconii, cantaretii si clisierii (fetii, slav. crĩstnici, lat. aeditui) se aiba a se bucura si a se folosi intocma de aceleasi drepturi, privilegii, scutintie si prerogative, de care se bucura si le folosescu, precum este cunoscutu, preotii romano-catolici sau cei de ritulu latinu, conformu decisiuniloru coprinse in sacrele canõne si statuteloru intocmite de cãtra fericiti Regi ai Ungariei.

Alu treilea: Romanii seculari (mireni) uniti cu biseric'a Romei se fia inaintati si aplicati in tote feliurile de functiuni sau deregatorii intocma cá si ómenii de alte natiuni si religiuni repecte din acésta patria, éra fii' loru se fia primiti la scólele latine catolice si la fundatiuni catolice fára distinctiune.

Alu patrulea. Pentru arhiepiscopulu bisericei romanesi unite se se póрте grija, ca se aiba subsistentia cuvenita (venituri de ajunsu).

Asia s'a terminatu siedinti'a din acea di.

Dupa acesteá s'a compusu unu actu, pe care'lu numira decretu cu data din Alba-Iuli'a 21 Martiu 1697, care este numai repetitiune sau estrasu din decisiunile luate in a dou'a siedintia, adeca cele patru puncte dogmatice, precum le vediu ramu din sus; éra cele trei puncte cardinali relative la drepturi civili si politice sunt formulate si respective modificate asia :

Dupace s'a premisu acea professiune a credintiei, in schimbu (vicissim) s'au cerutu dela Maiestatea sa trei puncte:

I. Cá pe preotii de ritulu grecescu si pre monachii acelora se'i faca partasi de aceleasi privilegii si drepturi, de care acum se bucura nu numai Romano-catolicii, dara si Arianii, Luteranii si Calvinianii.

II. Ca in fiacare satu, in care este parochu, biseric'a se aiba casa parochiala, pentrucá parochulu se nu fia silitu a locuí in casa sau in mosiia straina.

III. Cá asiediarea parochiloru se dependa dela episcopu si nicidecum dela seculari, precum s'a intemplatu pána acum.¹⁾

In fine se declara, cá Teofilu si clerulu intregu subscriu, sigilédia, se obliga si inaintédia acesteá puncte la Maiestatea sa in presenti'a parochului Paulu Baranyi.²⁾

Semena fórte, cá acelea declaratiuni subscrise numai de cátra mitropolitulu Teofilu in numele clerului intregu »Theophilus episcopus ac clerus universus« la Vien'a nu s'au aflu autentice de ajunsu, pentru cá cabinetulu imperiale se le ia in discussiune mai seriósa, cá-ci declaratiuni de acesteá se mai vediusera venite si dela popóra, care mai tardíu au fost retrase

¹⁾ . . . et nullo modo penes saeculares ut hactenus.

²⁾ Dupa Samuil Clain la Cipariu Acte si Fragmente Part. II pag. 80—83 si Nilles, vol. I. pag. 164—170.

*superius script. sine in de dimittito
Kollonichum
1700
Jianca*

sau chiaru negate. Acésta pôte se fia caus'a care a indemnatu pe Teofilu cá se convóce din nou unu sinodu compusu din doispredece protopopi totu numai in caus'a uniunei. Membrii acestui sinodu subscrísiera unu altu actu adresatu principelui Kollonics primate alu Ungariei si Cardinalu, in care spunu cá ei absentasera dela sinodulu anterioru, acum inse primescu si ei, subscriu si intarescu cu sigilele loru acea declaratiune a sinodului si róga pe primate, cá se binevoiésca a mijloci la Maiestatea sa acordarea puncteloru specificate de cátra sinodu, éra resolutiunea se li se transmitta cátu mai curend la mân'a parochului Baranyi. Datu Alba Iuli'a 1697 Iunie 10.

Subscrísii: »Vladika Theophil (L. S.) si cei 12 protopopi.« Atátu scrisórea cátu si numele celoru subscrísii sunt reproduse dupa originalu cu ajutoriulu photocincographiei la Nilles pag. 173—174, éra transcrierea latinésca a numeloru pe pag. 172 asia cum s'a decopiatu din bibliotec'a universitatii dela Buda este plina de erori, cá-ci acelu ce le-a transcrísu nu a sciutu se mérga pe acelea semnaturi asía numite ciocoiesci si aprópe hieroglifice, in cátu si noi numai cu greutate amu fost in stare de a le descifra.

Conclusele sinodului pregatite precum arataramu, au fost trimise la Vien'a, nu inse la imperatulu, ci la primatele Kollonich, care pe atunci petrecea mai multu acolo. Pentru ce la Kollonich si nu de-a dreptulu? Canonistii latini respundu la acésta, cá primatele Ungariei cu titlu de »legatu nascutu« (legatus natus) are si óresicare drepturi patriarchali in tierile corónei ungueresci; preste acésta imperatulu Leopold auctorizase de repetite-ori pe cardinalulu Kollonich, cá se póta cerceta si decide cu auctoritate deplina in tóte cauzele si controversel ecleciastiche. Asemenea potestate se dedese si fostului primate Lippai intre anii 1648—1660 cu ocaziunea unirei Ruteniloru. Din acestea se intielege si se esplica prea bine ingerinti'a directa a primatelu Kollonich in afacerile bisericesci ale romaniloru, precum si auctoritatea primatiloru Ungariei exercitata asupra bisericeii unite pàna in 1848 sau mai exactu, pàna in a. 1855.

§. 38. Mitropolitulu TEODOSIE alu Ungrovlachiei si magnatii reformati contra lui TEOFILU.

Se cauta unu candidat. Teofilu móre pe neasteptate. Athanasie alesu, hirotonitu inse numai cu ajutoriulu simoniei.

Actele sinodali n'au pututu se remãie in secretu. Co-prinsulu acelorasi ajunse iute la cunoscinti'a toturoru archiereiloru din principatele romanesci. Mitropolitulu Teodosie luase positiune asupra lui Teofilu si cautá unu candidat la scaunulu mitropoliei din Ardealu, acum cand se dete pe fatia unirea cu Rom'a, éra pâna atunci in periodu mai bine de unu vécu mitropolitii Munteniei hirotoníau mereu episcopi si mitropoliti pentru acésta tíera, fára a'i duré prea multu capulu, cá acestia jurau credintia superintendentului hereticu, adoptasera catechismulu calvinescu si supuneau spre batjocur'a orthodoxiei orientale tóte conclusele sinodali la revisiunea si aprobarea calvinului, precum unu mitropolitu nu se supune nici la unu patriarchu de religiunea sa.

In acelasi timpu calvinii din tíera mişcara tóte pietrile cá se nimicésca totu planulu catoliciloru. Dintr'odata, cu totulu pre neasteptate móre mitropolitulu Teofilu, dupa Nilles in acelasi anu 1697 si inca sub prepusu cá betranulu fusese ucisu cu veninu.

Inainte cu doue sute de ani, înca si mai dincóce nu era nici-o raritate in Orientu, in Itali'a, chiaru si in tierile locuite de unguri si romani, cá persóne care aru fi standu altora in cale, se fia trimise pe ceealalta lume prin veninu. Si fiindcã asemenea casuri erau mai dese, nu e mirare daca ómenii la orice móрте repentina, vorbiau de veninu. Ce e dreptu, mitropolitulu Teofilu prin trecerea sa la unire cu Rom'a dedese partidei reformate si curatu magiare nu numai din Transilvani'a, ei si din Ungari'a o lovitura din cele mai grele; totu asia bagase elu in spaima mare si pe sasii luterani, cari si altmentrea aveau cauza de a se teme, cá nu cumva catolicii din starea loru anterióra umilita, acum sub protectiunea Vienei se ajunga pe de asupra tuturoru, ceea ce mai tardú s'a si intemplat in adeveru.

Alegerea lui Atanasie. Magnatii calvini si superintendentulu loru avea acum se caute bine prin pregiuru dupa unu candidat siguru la scaunulu mitropoliei din Alb'a Iuli'a.

Ei aveau se sí grabésca, cá nu cumva se'i apuce catolicii pe dinainte cu vreunu candidat de ai loru, vreunu protopopu

cu Teofilu, mai curend putemu presupune, că acum reformatii nici n'au aflatu cu cale a mai presenta pe Atanasie cá hirotonitu la Vien'a, ci că in cele din urma ei s'au inoitu cá acea alegere si hirotonia se o tractedie cá o afacere particulara a statului reformatu si se fia indestulati cu juramentulu mitropolitului depusu la superintendentulu loru.

Nu asia cugetase Atanasie si unii amici de ai sei, precum au fost intre altii mirenii Stefanu Ratiu si Nicolae Arbonasiu (Orbonasiu). Lupt'a dintre catolici si protestanti decurgea in totu coprinsulu tiei in vederea loru. Mai multi protopopi apucasera a face impreuna cu Teofilu cauza comuna cu catolicii. Declaratiunile protopopiloru din Martiu si Iuniu se aflau de atâtea luni la Vien'a si la acelea nu venise nici-o resolutiune. Baranyi dupa mórtea lui Teofilu ingrijatu fórte, cá fatigele sale de siepte ani voru remanea cu totul desierte, înca din Septembrie 1697 plecase éراسi la Vien'a, unde inse a datu de mari greutati nu numai din partea reformatiloru cari isi aveau pe ómenii loru in permanentia la curtea imperiala, mai vîrtosu dupace incepuse a se infintia si organiza asia numit'a cancelaria sau agentura transilvana, ci înca si din partea unoru catolici de frunte, eclesiastici si seculari, cari primiau cu mare prepusu declaratiunile protopopiloru, cautau si defecte canonice in alegerea si hirotonirea usitata in biseric'a resariténa.

Atanasie dupa întórcerea sa dela Bucuresci informatu despre positiunea sa critica intre doue luntri, se adresase intru ascunsu cátra parochulu Baranyi la Vien'a, care nu lipsi a'lu informa despre mersulu greoiu alu lucruriloru de acoló.

Dupa multe traganari in Iuniu 1698 vine abia resolutiunea imperatului din 14 Aprile impartasita mai in sus.¹⁾

Cu acésta inse nu era decisu nimicu in caus'a nou alesului mitropolitu alu romaniloru.

Puçinu dupa aceea urmédia si cunoscut'a enciclica a primatului Cardinalu Leopold Kollonich cu data Vien'a, 2 Iuniu 1698, intru care provocandu-se atátu la resolutiunea imperatului data ruteniloru uniti in 23 Augustu 1692, cum si la cea mai noua de acelasi intielesu din 14 Aprile 1698

¹⁾ Pag. 162.

le explica pe acestea asia, că dacă voru primi unirea cu biseric'a Romei mai alesu in cele patru puncte, inse cu observarea ritului grecescu, au se se bucura intru tóte de aceleasi drepturi, privilegiu, scutintie si prerogative, de care se bucura catolicii de ritu latinu in puterea canóneloru si a legiloru sanctionate de către regii Ungariei. Sub acesteia conditiuni primatele se obliga cu bucuria cá se faca partasi pre cei uniti de tóta protectiunea sa, se puna la imperatulul cuventu bunu pentru ei. Dupace mai asigura odata pre cei uniti de favórea imperatului, se pune si pe amerintiari dicúnd, că oricine ar cutedia se despretiuésca decretelul imperatului date in favórea unitiloru de ritulu grecescu si ar voi se se opuna la folosirea loru sau pe fatia sau intru ascunsu, ori sub pretestu că aceia inainte de a se uní nu aveau drepturi de acelea, se scia bine, că va cadea intocma sub acelea pedepse, sub care cadu aceia cari calca drepturile credintiosiloru de ritu latinu. In fine primatele Kollonics se încérca se asigure pe romani, că dacă se voru uni, toti domnii, gubernulu, magnatii, prefectii, viceprefectii si judecatorii din totu coprinsulu tierelii ii voru apara in tóte drepturile si privilegiile asigurate loru prin decretelul imperatescu pe langa cunoscutelul conditiuni de patru puncte. Éra dacă acelea auctorítati publice nu aru sustiné si apara pe romani, atunci acestia se recurga la densulu sau la successorii lui si se scia bine, că asupra oficialiloru neascultatorii se voru lua mesuri si mai severe.

Vede oricine, că acesteia amerintiari sunau dreptu la adres'a protestantiloru, cari anume in Ungari'a luptau pe viatia pe mórte contra catolicismului, si cari acum prin unirea romaniloru cu biseric'a Romei aveau se suferel pierderi infricosiate prin emanciparea tuturoru persóneloru bisericesci, prin perderea roboteloru si a decimeloru dela toti preotii, cantaretii si fetii, prin perdere de pamentu feudalul, din care era se se taie portiuni canonice pentru parochi si altele pentru sustinerea bisericeloru, prin smulgerea preotimei romane de sub jurisdictionea superintendentiloru, precum si de sub alunulu domniloru feudali si alu functionariloru.

Ar trebui se cunóscemu aici tóte drepturile, privilegiile si prerogativele cu totul esceptionali, aprópe netiermurite, in a caroru possessiune s'au aflatu in tóte vécurile nu numai cle-

rule superioru si monastirile din Ungari'a, ci tóte persónele bisericesci pâna josu la clisieri, pentru cá se putemu apretia marimea promissiuniloru facute prin citatele decrete imperatesci si prin acea enciclica clerului si la tóte persónele bisericesci ale romaniloru. Drepturi atátu de multe si mari bisericesci, civili si politice nu a promisú nici-o putere omenésca poporului romanu intru o miie de ani, si tóte acestea bunuri pamentesci in schimbu pentru câteva puncte dogmatice, din care necum poporulu, dara nici preotimea nu intielegea nimicu, pentru-cà acelea nici nu sunt lucruri de a fi intielese de cineva, ci ele sunt puru si simplu de a fi crediute. Aci inse remàne pentru totdeauna intrebarea deschisa, daca consciinti'a religiósá a unui poporu christianu pune intr'un casu cá acesta pretiu mai mare pre bunurile pamentesci si pre cele mai importante drepturi politice si nationali, decâtu pune pe doctrinele millenarie sbeute si heredite intr'o serie lunga de generatiuni si pe libertatea consciintei sale.

Inse si politheismulu Romei isi avuse consciinti'a sa religiósá inradecinata, de aceea s'a si versatu multu sange omenescu pâna se apuce pe deasupra christianismulu in provinciile imperiului romanu. Vei respunde, cà abissulu (prapasti'a) intre politheismu si monotheismu era nemarginitu, infricosiatu, unde nu incepea nici-o transactiune, cand din contra intre cele doue biserici divergentiele sunt mai multu maiestrite, éra pre câtu aru fi serióse, essentiali, acestea pre langa o vointia curata de ambele parti s'ar putea complana si regula, daca tóte acelea nu s'ar fi confundatu cu cestiunea de suprematia si daca in cursulu vécuriloru tóta desbinarea confessionalá nu s'ar fi prefacutu in politica de statu, precum este ea pâna in dio'a de astadi in mai multe staturi.

Tóte bune si frumóse pentru theologi, noi inse cari nu scriemu theologia, cí numai istoria, avemu se intrebamu in continuarea cercetariloru nóstre, daca in acea epoca insasi curtea imperialá era in stare de a si realisa indata atunci, in doi in trei ani promissiunile facute romaniloru, precum a realisatu cele mai multe postulate ale catoliciloru de ritulu latinu. La intrebarea asésta au se respunda evenimentele ulterióre.

Starea lui Athanasie era totu cea din érna si primavara. Dupa informatiuni mai próspete primite din Vien'a mitropolitulu convóca in Iuliu sinodu pe 7 si respective pe 24 Octobré 1698. Resultatele acelu sinodu sunt acelea, care pâna acum au fost mai multu disputate si trase la indoiéla nu numai de càtra carturarii romani adversari per absolutum ai unirei religióse, ci si mai vîrtosu de càtra protestantii din acestea tieri. Dupa sum'a documenteloru cãte stau astadi istoriciloru la dispositiune, credemu cà e timpulú cá se cunóscemu acelu evenimentu multu mai bine decâtú s'a intemplatú pâna acuma, apoi placa cuiva resultatulu sau se displaca, istoriculu este respundietoriu numai fatia cu adeverulu si cand pe acesta nu'lu póte descoperi curatu, atunci mai bine se taca.

§ 40. Sinodulu din Octobré 1698 si agendele aceluia. In mijloculu certeloru confessionali dintre catolici si protestanti, intre acelea intrige si denuntiatiuni a le magnatiloru tierei la curtea imperiala, in starea sa fórte precaria in care se aflá Athanasie hirotonitu, inse neconfirmatu de nimeni, ce lucru mai corespundietoriu inpregiurariloru putea elu se faca, decâtú se convóce unu sinodu bisericescu càtu s'ar putea mai numerosu. Din actulu uniunei, alu carui originalu fu descoperitu mai dintru odata de càtra dnii dr. Nicolaus Nilles si Nicolae Densusianu, apoi fotografatu si zincografatu, vedemu cà la acela au subscrisu 38 de protopopi cá membrii ai sinodului. Protopopi au fost mai multi, dupa unii scriitori pâna la cincidieci; càtiva inse dintre aceia trecusera de multu la confessiunea reformata calviniana si este intrebare, daca unii cá aceia au participatu sau nu, la sinodulu din Octobré.

Actele in a caroru desbatere au avutu se intre sinodulu au fost:

1. Resolutiunea imperatului din 14 Aprile 1698.
2. Enciclic'a cardinalului Kollonich din 2 Iuniu aceluasi anu.
3. Instructiunea missionariloru iesuiti, care consuná cu actele Nr. 1 et 2.
4. Diplom'a imperatului Leopold din 23 Augustu 1692 data ruteniloru uniti.

5. Decretulu uniunei esitu dela sinodulu convocatu de Teofilu in Februariu 1697 precum amu vediutu mai in sus.

Ce si càtu voru fi mai desbatutu acei protopopi in sinodu afara de acelea cinci acte publice in restimpulu dintre 7 si 24 Octobre nu se pòte sci de nicairi, cà-ci mai de multu nimeni nu scia, ce este stenografi'a, éra prótocolé dela acelu sinodu inca nu se affa, numai resultatulu seu photozincografatu dupa originalu ne stà de inaintea ochiloru. Nilles spune intr'o nota Vol. I. pag. 212 cà timpulu acela de 17 dile se petrecuse cu adunarea declaratiuniloru dela 2270 preoti; remane inse cá relativu la inpregiurarea acésta se se mai descopere documente, sau din Archivele curtii dela Vien'a, sau din colectiunea lui Hevenesi in bibliotec'a universitatii dela Buda, sau din Archivele primatiali dela Strigonu.

Indata-ce sinodulu au acceptatu actulu uniunei, l'a si inaintatu pre langa suplica dreptu la imperatulu, scrisu in colonne romanesce si latinesce, scrisu de mitropolitulu Athanasie, acum inse numai cá episcopu si de protopopi, fosti membri ai sinodului.

In 16 Novembre Athanasie se adresà totu numai cá episcopu la primatele Kollonich, pe care'lu rugà in numele seu si alu protopopiloru, cá dupace au depusu professiunea credintiei catholice in sinodu inaintandu-o si la imperatulu, eminenti'a sa se le stea in ajutoriu, se le mijlocésca si loru dela Maiest. Sa o diploma cum este acea data unitiloru din Ungari'a, se'i apere cu taria de atacurile protestantiloru, cari dela unire incóce îi ataca multu mai tare decâtu pàna atunci. Se intielege de sine, cà protestantii n'au statu cu manile in sine.

In 27 Nov. Athanasie a mai scrisu totu cá càtra Kollonich inca si Nuntiului apostolicu si ministrului comite Kinski la Vien'a, rugàndu pe fiacare din acei domni mari, cá se recomande rugamintea clerului romanescu la imperatulu.¹⁾

Este memorabila si o scrisóre a desu numitului parochu P. L. Baranyi adressata din 27 Nov. càtra primatele Kollonich, in care se anuntia acestuia, cà reformatii voindu a impedece uniunea au si trimisu la curte pe unu magnatu din famili'a Vas, cá se lucre din resputeri in contra ei. Baranyi dupace

¹⁾ A se vedé tóte actele emanate din sinodu si in urmarea aceluia reproduse dupa originale la Nilles Vol. I pag. 200—215.

se consultase multu cu episcopulu si cu càtiva protopopi afla, cà spre a paralisa incercarile protestanților ar fi de doritu, cá Maiestatea Sa se chieame la sine pe episcopu si cu elu pe protopopulu Georgie Popu din Daia, pe Ioanu Popu parochu in Alba și pe Stefanu Ratiu provisoru in fiscalitatile dela Alba-Iulia, care a lucratu multu pentru inaintarea uniunei. Necesitatea de a chiama la Vien'a pre acei patru barbati o motivédia Baranyi cu trei argumente si anume, cà insasi Mai. Sa ar cunósce cugetele si constanti'a loru si s'ar indemna mai multu cá se ajute pe acestia si se infrene pe heterodoxi; romanii s'aru confirma in planulu loru, éra protestantii aru remanea de minciuna in ceea ce striga ei, cà tóta uniunea romaniloru cu catolicii ar fi numai o intriga a comitelui Stefanu Apor si a sa. Deci Baranyi róga fórté pe primatele Kollonich, cá se mijlocésca càtu mai curend unu decretu alu Mai. Sale, prin care acei romani se fia provocati a merge la Vien'a, cá se dea fatia acolo in vederea curtii intregi cu ómenii trimisi din partea protestanților. In fine Baranyi mai informédia pe primate, cà episcopulu trimisese in aceeași di pre doi preoti la magnatulu reformatu Keresztesi, care era presedintele dietei, cu rugare cá se faca a se citi manifestulu sinodului in siedintia publica, ceea ce Keresztesi le-a promis, dara se va vedea cum se va ținea de cuventu. Cei doi preoti au si protestatu la presedinte in numele clerului intregu, cà acesta lu se va abate dela cele coprinse in manifestu.

§ 41. Greutatile se inmultiescu din tóte partile. Mari patroni isi castigase caus'a uniunei in cei doi ani din urma, cu tóte acestea realisarea ei atátu din punctu de vedere canonicu càtu si din alu potestatii statului intimpiná fórté mari greutati. Anume dificultatea ridicata din partea bisericeésca era dupla. Una concerneá pe persón'a arhierelui, éra alta pe insusi scaunulu de mitropolia, sau acum episcopia. Ambele acestea dificulati erau de natura, cá se nimicésca planulu curtii imperiale de a'si consolida partid'a sa politica in Transilvani'a cu ajutoriulu bisericei catolice.

Scaunulu Romei pacalitu de mai multe-ori prin ajungerea la trépt'a episcopiei a unoru ómeni cu totul nedemni, a introdusu de multu unu asía numitu procesu informativu, adeca

in tóte casurile in care i se propunu persóne bisericesci pentru scaune episcopesci sau prin vreo alegere, sau prin denumire de càtra vreunu monarchu, mai anteu se comitte unoru barbati de auctoritate mare, cá aceia se traga informatiuni despre viat'a si caracterulu candidatiloru consideratu din tóte punctele de vedere, pentrucá biseric'a se póta fi ferita si aparata pre càtu numai se póte de archipastori nedemni. Episcopi'a este o demnitate mare nu numai in biserica, ci si in statu, positiunea episcopiloru si archiepiscopiloru este inpreunata in mai multe staturi cu venituri considerabili, éra in Ungari'a veniturile prelatiloru catolici intrecu mai pre ale tuturoru episcopiloru din tierile europene.

In càtu pentru Athanasie, Scaunulu Romei avea se se convinga totodata, daca professiunea sa de credintia catolica este sincera, facuta din convictiune, sau numai fatiarita, si chiaru fiindu ea sincera, se cerea cá se se scia, daca hirotoni'a lui la Bucuresci a fostu canonica.

Se vede cà Athanasie si parintii lui avusera fórte multi adversari in clerulu romanescu din Transilvani'a, cà-ci asia dicùnd din dio'a in care'si ceruse elu confirmarea prea inalta dela Vien'a, denuntiarile contra lui au cursu neincetatu pàna cand au ajunsu la numeru de 22, care apoi s'au contrasatu tóte intr'unu libellu si s'au transpusu respectivei comissiuni spre investigatiune. Daca Athanasie ar fi functionatu pàna atunci 15—20 de ani cá episcopu sau cá mitropolitu, adversarii sei nu 'iar fi pututu arunca mai multe in capu; elu inse abia a fost confirmatu de càtra imperatulu in 19 Martiu 1701, éra de càtra Pap'a Romei mai tardiu, precum se va proba mai la vale, prin urmare in cei de antei trei ani omulu a statu cá frundi'a pe apa, fàra a sci daca va fi confirmatu sau respinsu, ori in casu mai favorabile pentru elu stramutatu, cà-ci si in acestu intielesu au lucratu unii in contra lui la Vien'a. Atàta ese din acte, cà popii si protopopii denuntianti ori au fost dintre cei calviniti si au statu sub dictatur'a magnatiloru calvini, ori au fost dintre cei uniti sau si amestecati cu cei cari nu erau nici calvini si nici uniti, ci neuniti, toti au avutu de scopu cá se'lu delature si se aléga pe altulu. Intre cele 22 de acuse era câteva abusuri fórte inechite in biserica orientala, care acum i se imputau numai lui Athanasie. Altii

pretindea dela elu cá se deschida indata scóla pentru cei ce voiescu a se popí, éra de cand esise asemenea ordinu repetitu dela Mich. Apafi càtra mitropolitulu Iosifu si mai tardiu dela Banffi in atàti ani de dile de infiintiarea scóleloru nu avuse nimeni grija. Unii ilu acúsara cà s'a unitu numai din fatiaria, precum ilu denuntiase si Dindar; mai departe cà Athanasie ține corespondentia cu Domnulu Munteniei, ceea ce pàna atunci nu a fostu interdisu la nici-unu mitropolitu, apoi cà primise donatiune satulu Merisienii, ceea ce i se inputà cá nu sciu ce crima mare, pre cand multi nobili ardeleni aveau donatiuni mai alesu in Moldov'a si pre cand insusi imperatulu Leopold facuse lui Constantinu Brancovanu donatiune cele doue sate din districtulu Fagarasiului, adeca Sambat'a de sus si Poian'a-Marului.

De altmentrea denuntiarile si spionagiulu spurcatu se prefacuse in acea epoca in a dou'a natura a fórte multoru ómeni, despre care avemu probe triste chïaru si in legile patriei, in care se ceru pedepse grele in contra denuntiantiloru.¹⁾ Mai virtosu in familiile privilegiate (nemesi) se incuibase tare acelu vitiu, prin care cercau a se surpa unii pe altii. Dela aristocrati s'au infectatu multi popi, cari apoi devenia unelte in manile aristocratiei. Sava II fu surpatu totu prin denuntierea unoru popi. Intocma era se o patia si Theofilu. Radecinele denuntiantiloru n'au secatu nici-odata. In a. 1832 in care fu alesu Ioanu Lemeni cu 179 voturi, acesta fu denuntiatu la curtea imperiala cà ar fi orbu de unu ochiu! Pe ómenii depravati nici-o minciuna si nici-o calumnia nu'i genédia, numai scopulu se si'lu ajunga; ba de multeori ei mintu numai cá se mintia, éca asia, din distractiune. Nu cà dóra Athanasie ar fi fost scutitu de slabituni omenesci, inse càti din contimpuranii sei aru fi avutu curagiulu se ridice mai antaiu pétr'a asupr'a lui? L'au denuntiatu cà la elu in resiedintia se faceau betii cu musica. Vitiu generalu in dilele sale la curte, in casele magnatiloru si pretotindeni. Episcopulu r. catolicu trimisu de imperatulu pentru Transilvani'a era unu secuuiu din cei mai bețivi. Vomu vedea mai incolo ce mai episcopi catolici se aflau in Ungari'a.

¹⁾ Aprob. Const. Part. II Tit. 3. art. 1. si alt.

Una alta dificultate in contra functiunii episcopale alui Athanasie o ridicase insusi episcopatul de ritulu latinu si anume episcopulu denumitu pentru catolicii din Transilvani'a. Adeca acesta abia se vediu se restauratu dupa o vacantia de aprópe 150 de ani, pre cand si incepù a se opune infiintiarei unei episcopii sau mitropolii greco-catolice in Transilvani'a alaturea cu o episcopia catolica de ritu latinu, cà-ci, dicea elu, de si cea convertita este de ritu grecescu, ea inse totu este catolica si apoi cutare conciliu lateranu nu suferse in aceeasi provincia doi episcopi diecesani; deci episcopulu Athanasie se fia degradatu la conditiune de vicariu alu episcopului latinu. Incercari de acestea, inspirate de o trufia desfrenata de a delatura sau incai a subjuga episcopi'a si respective mitropoli'a gr. catolica din Transilvani'a s'au facutu si mai tardu chïaru in contra vointiei scaunulu Romei si cu risiculu invederatu de a da lovitura de mórte uniunei in credintia cu biseric'a latina.

Alaturea cu dificultatile de natura religiósã curtea imperiala urmarindu'si supremulu seu scopu politicu in Transilvani'a, simtia necesitateã imperiósã de a'si asigura siesi pentru totdeauna fidelitatea poporulu romanu fatia cu necurmatele rebelliuni ale popóraloru protestante, precum si fatia cu puterea otomana, care înca totu mai era formidabila. Curtea si barbatii sei de statu au fost atunci, mai sunt multi înca si astadi de parere, cà fidelitatea unui poporu càtra statu si dinastia se póte asecura mai bine prin unitatea credintiei. De atunci si pãna acum s'au intemplat in Europ'a multe revolutiuni de popóra catolice, contra dinastiiloru totu catolice si unii barbati de statu înca totu n'au ajunsu la cunoscíntia, cà mai sunt si alte mijlóce fórte eficaci de a castiga pentru totdeauna iubirea si credinti'a popóraloru càtra o dinastia.

Înse cu tóta inportanti'a cea mare ce se dedea uniunei religiósã a poporulu romanu, barbatii de statu ai imperiului înca totu nu aflara timpulu oportunu de a'i accelera realisarea ei, nici chïaru in casu cand aici in tíera nu aru fi datu nici dintru o parte de vreo resistentia seriósã. Pre càtu timpu resboiulu turcescu se mai purtã cu tóta inversiunarea si sortile lui erau destulu de critice, poporatiunile protestante înca totu mai sperau si doriau din sufletu, cá la inchieierea pãcii Tran-

silvani'a cu Banatul si cu comitatele anexate din Ungari'a superi'ora se rema'ie totu sub protectiunea Sultanului. In acestu casu to'ta propagand'a catolica ar fi fost luata éراسi la góna si scósa din acésta tíera. Atátu erau de strinsu legate afa-cerile religióse confessionali de cestiunile politice pendente si de sortile resbóieloru de o parte cu Turci'a, de alta cu Franci'a.

Pacea dela Carlovitz, s'a inchieietu abia in 26 Ianuariu 1699 pre 25 de ani intre Pórt'a otomana si intre puterile confederate Austri'a, Rusi'a, Poloni'a si Veneti'a. In acea pace Transilvani'a fàra a mai fi fost intrebata de cineva, fu data de càtra puterile contrahente Austriei cu to'te drepturile anti-cipate dejá prin diplom'a leopoldina din 1691.

§ 42. Diplom'a din 1699. ATHANASIE înca totu neconfirmatu. Instructiuni sarbede. Abia dupa in-chieierea pacii se induplecà imperatulu Leopold I cá se emitta si in favórea clerului romanilor uniti diplom'a sa din 26 Febru-ariu 1699, care apoi s'a publicatu si in diet'a transilvana din 8 Septembrie aceluasi anu, prin urmare i s'a datu putere de lege intra întielesu constitutionale si înca spre mirarea multora, fàra a întimpina opozițiune din partea cui'va »nemine contradicente«. Acea lipsa de opozițiune pentru momentu se póte esplica numai asia, cà partid'a antiaustriaca si anticatolica se aflase in acelu anu óresicum ameti'ta cu totul de resul-tatele pazei dela Carlovitz, si înca nu avuse tîmpu de a se reculege, cum si a se pune in relatiuni noue cu partid'a re-volutionara din Ungari'a propria. N'au trecut in se decàtu càteva luni de dile si lupt'a s'a reincepu'tu cu puteri innoite.

Testulu citatei diplome s'a publicatu in limb'a originala de càtra càtiva scriitori. Acelu actu inportantu emanase nu numai pentru romanii uniti din Transilvani'a, cí si pentru toti unitii ruteni, serbi s. a. din Ungari'a, Croati'a, Slavoni'a. In pretiulu celoru patru puncte si alu profesiunei de credintia catolica diplom'a promittea si asigurá din partea imperatului, precum se mai vediù si din alte acte: to'te drepturile si scu-tintiele de care se bucura persónele eclesiastice de ritu latinu in to'te tierile; demànda totodata amerintiandu cu màni'a sa, tuturoru auctoritatiloru publice de orice rang si demnitate, cá se nu cutedie a mai asupri pre persónele eclesiastice unite

sub nici-unu pretestu, nici pre fatia nici intru ascunsu sau sub pretins'a datina si usu (obiceiu, consvetudo); pe preotii uniti se nu'i mai tractedie cá pre iobagi, se nu'i silésca la robote, la munca si prestatiuni colonicali nici chiaru sub titlu de honorariu, nici in temnitia se nu'i mai arunce, cu atàtu mai puçinu se cutedie a'i lua la góna pentrucà s'au unitu, se nu'i alunge din parochia, din locurile si din beneficiile avute se nu'i scótia; éra cei cari totu 'iaru asupri, se scia cá voru cadea totu sub acelea pedepse sub care cadu cei cari asuprescu pe preotii si pre celelalte persóne bisericesci de ritu latinu. Mai departe imperatulu comitte la tóte auctoritatile publice politice, eclesiastice, magnatiloru, nobililoru, judecatoriloru, chïaru si dietei transilvane, înca si generaliloru si la toti oficiarii armatei, ca oricand si oriunde greco-catolicii aru reclama in contra asupritoriloru si s'aru plange asupra loru, auctoritatile publice se'i apere si se'i ajute in contra tuturoru vrasmasiloru. Acésta diploma si mandatu cesareo-regescu se se publice pe cale oficiala in tóte tierile si locurile, éra daca cineva ar cutedia se se opuna, unu casu cá acela se fia adusu indata la cunoscinti'a imperatului, pentrucá se urmedie nemsintitu pedéps'a. La tóte transumtele si copiile scrise sau tiparite dupa acésta diploma, inse legalisate prin auctoritate eclesiastica sau prin notariu publicu, se se dea acelasi credientu cá si cum ar fi insusi originalulu, apoi citita fiindu se se restituie celui care o produce (éra nu se 'io rapésca, precum se intemplase prea desu cu multe alte acte publice). Acésta diploma fu coroborata cu sigilulu imperatescu celu secretu si duplu, apoi contrasemnata si de càtra cardinalulu Kollonich.

Frumosu documentu imperatescu, inse nici pe departe nu de ajunsu pentrucá cu acesta in màna se se póta apara, necum insusi poporulu romanu intregu, dara nici chïaru bisericele si persónele bisericesci unite acum cu religiunea domnitoriului in contra celoru »trei natiuni« si acuma trei religiuni trecute in opositiune cerbicósa, precum se va vedea din citarea actelor ulterióre si din multe evenimente câte au mai urmatu inca si dupa mórtea imperatului.

Asia cá se nu reflectamu prea multe la coprinsulu diplomei, prin aceea nu era desfiintiata legea infama a' tieriei, prin care poporulu romanescu intregu era inferatu cá »natiune

tolerata numai până la bun'a placere a domnitoriului si a dietei compuse din natiunile privilegiate«. Ce folosu, că cu religiunea indigenata puteai intra pe o usă, dara cu natiune tolerata te scotea si aruncă in strada pe alt'a. Despre mijlocele de subsistentia pentru persónele bisericesci nici-unu cuventu. In diploma nu era vorba nici chîiaru de instalarea unui capu bisericescu pentru poporul care ar trece la catolicismu. Despre vreo organisatiune autonóma bisericesca si mai puțin.

In locu de alte mesuri care ar fi fost se se ia in spiritulu diplomei, Athanasie primesce dela magnatii rom. catolici o specie de instructiune cu data din 29 Martiu 1699, intru care acestia vorbescu, precum se dice, de pre calare si in tonu că si cum ar avea se facea cu primariulu unui satu. Ei adeca pretindu dela episcopu cincii lucruri si anume: 1. Se nu suferé că popii romani se mai tie pre langa sine, in locuinti'a sa pe altu cineva, consangénu sau strainu cu scopu de a'lu scuti de imposité si de alte greutati. 2. In fiacare satu se fia numai unu popa, éra in comunele mari numai câte doi, că mai multi nu voru fi suferiti. 3. Daca pop'a romanu nu siede pre locul bisericei, ci pre alu vreunui nobilu, se fia datoriu a se tocni cu acela, sau mai la intielesu, se'î iobagésca. 4. Popii romani se dea si ei decima, daca semena in locuri nemesiesci. 5. Episcopulu se spuie popiloru romani, că se nu amble cu doi bani in trei pungi (tökéletlenségben né találtassanak), ci daca voiescu se traga folosu din diplom'a imperatésca, se se unésca cu catolicismulu in cugetu curatu, si se nu amble cu viclenii (ravaszágban), că -ci in casu că acesta voru fi de siguru aspru pedepsiti.

Adeca magnatii catolici din Transilvani'a se incordau din tóte puterile că se'si crésca numerulu loru cu tóta multimea poporului romanu, inse asia, că minunatulu acelu castigu, adeca absolut'a preponderantia preste protestanti si decisiv'a loru influintia la curtea imperiala se nu'î coste nici-unu banu si nici macar pentru preotii romani lipsiti de subsistentia se nu rupa din vastele loru domínii câte o miserabila portiune canonica in 20—30 de jugere. Catolicismulu pentru acei ómeni nu însemná nimicu, daca acela nu le asigurá immensele loru privilegii, potestatea politica si despotismulu loru preste poporu.

Episcopulu Athanasie se ceruse de repetite-ori la Vien'a, cu scopurile cunoscute de mai înainte din scrisórea lui Baranyi memorata mai in sus. Vediendu cá asupr'a rugamintei lui se observa tacere infundata, de alta parte venindu'i diplom'a din 26 Februaru la cunoscintia, densulu convocà pe 24 Maiu unu altu sinodu bisericescu, intru care Stefanu Apor si L. P. Baranyi presentara diplom'a imperiala cá plenipotentu ai primatelu cardinalu Kollonich. Dupa publicare sinodulu sub dat'a din 29 Maiu 1699 inaintà multiamit'a sa cátra imperatulu si cátra Kollonich. Totu asia facura si cei doi plenipotentu din partea loru.

Planulu caletoriei lui Athanasie la Vien'a se ventilase si in sinodu, care l'a si incuviintiatu votandu si o colecta de bani pentru coperirea speseloru caletoriei, a petrecerii si alte intemplatóre. In 30 Maiu episcopulu a scrisu din nou primatelu cardinalu Kollonich rugandu'lu cá se'i mijlocésca chãimarea la Vien'a. Au trecutú inse aprópe 20 de luni pâna ce in fine fu permisú bietulu archireu a pleca la Vien'a.

Se ne infatiosãmu înaintea ochiloru nostrii sufletesci acelea lupte de trei ani ale spiriteloru, acea desbinare in trei parti a clerului, acea cumpanire intre sperantia si frica, intre promissiunile Vienei si amerintiarile magnatiloru reformati: se mai reflectamu cu privire la persón'a lui Athanasie, cá hirotoni'a lui costase sume pentru acelea timpuri fórté considerabile, prin urmare cá daca elu s'ar fi smulsu dintru odata de sub jurisdictiunea calvina fãra a fi siguru de cea mai valorósa aparare din partea imperatului, nu era se'i remãie, precum se dice pe la noi, nici cenusia in vatra, precum nu'i remasese lui Sava II-lea, trebuea se întórca tóte acelea sume cu interese celu puçinu de 10% usitate pe atunci.

Se lasamu inse critice de acestea in grij'a theologiloru canonisti si se apucamu firulu de unde'lu curmaseramu.

§ 43. Despre executiunea mandateloru coperinse in diplom'a din 1699. Protestele. Cardinalulu KOLLONICH le infrunta. Dupace se publicase diplom'a in sãdinti'a dietei din 8 Septembrie, diet'a si gubernulu se adresara cátra primatele Kollonich cu unu comentariu facutu la diploma, votatu precum dicu in scrisorile loru, si de cátra r. catholici

in unanimitate. Gubernulu adeca si corpulu legislativu aflara, cà imperatulu pre langa cele patru puncte dogmatice isi intielegea diplom'a sa precum urmédia :

1. In acestu regatu alu Transilvaniei (in hoc regno Transilvaniae) in satele mai mari sau mai inpoporate se fia câte doi popi romanesci, in cele mici numai câte unulu, mai multi nu.

2. Episcopulu se nu'i fia permis a hirotoni ómeni nedemni si se nu hirotonésca pe bani. Candidatii se fia examinati, inse nu numai de càtra popi romanesci, ci se trimita examinatori si episcopulu acelei religiuni indigene, cu care se voru fi unitu.

3. Fiindcà romanii n'au nici o scóla pentru candidati, acestia se frequente scól'a acelei religiuni cu care se voru fi unitu, din contra se nu fia admisi la hirotonia.

4. Popii vacanti, daca nu'si afla parochia si nici nu au mosia propria, se mérga la vreo monastire, éra in sate se nu siéda.

5. Popii se dea domniloru decime de pre tóte locurile care nu sunt proprietatea bisericeii.

6. Fiindcà nu este permis a bate pe cineva fàra a fi condamnatu prin judecata, asia nici popii romanesci cari se voru fi alaturatu la vreun'a din cele patru religiuni, in casu de excese se nu fia tractati mai reu decâtu popii respectivei confessiuni religióse. Din contra popii cari nu se voru fi unitu cu vreuna din acelea, ci au remasu in statulu vechiu, se fia tractati totu cá mai inainte (adeca dupa Aprob. chíaru si pe prepusu se póta fi arestati, batjocoriti, batuti).

7. In càtu pentru anatheme (excommunicationes) nici episcopulu nici popii lui se nu fia suferiti a excomunica, decâtu numai asia precum este usu la religiunea cu care se voru fi unitu.

Acestea puncte formulate de gubernulu lui Bánfi, Bethlen. Nalácz, votate unanimu de càtra diet'a tieiei, compusa in maioritarea sa din ómeni bețivi si tirani corupti, precum ne spunu tóte chronicele aceluor timpuri, avea de scopu invederatu a sterge orice urma de biserica romanésca, ori unita ori neunita, totu una le era loru. Mitropoli'a decadiuse si asia de multu la conditiune de episcopia, de cand fostele episcopii romane din Transilvani'a si Ungari'a fusesera desfiintiate, in càtu urmele loru au remasu numai in titulatur'a mitropolitului

conservata in carti bisericesci; chiaru episcopii din Bucuresci, cari votara in Ianuarius 1698 pentru Athanasie, numira mitropoli'a numai episcopia si pre celu alesu archiereu, care apoi prin juramentu ce depunea calvinului, devenia vicariu supusu acestuia; éra sinodulu bisericei romane se degradase la conditiunea unui simplu biuro de inregistrarea canóneloru dictate de superintendentulu calvinescu si de sinodulu acestuia, carele avea de regula presidentu pe unu magnatu reformatu.

Acelea siepte puncte traduse in romanesc si multiplicata in o suma de exemplarie au fost transpuse episcopului si protopopiloru membri ai consistoriului in 26 Septembrie 1699 de câtra una comisiune de patru deputati alesi din patru religiuni, anume comitele Laurentiu Pekri catolicu, br. Ioanu Kemény reformatu, Ioanu Sachs de Harteneck (cunoscutulu ucigasú din Sibii) cá luteranu si Nicolae Horvath arianu. Acea comisiune dete si porunca, cá episcopulu si consistoriulu seu se impartia câtu mai curendu acelea puncte la tóta preotimea romana din tíera; éra dupa aceea era se ésa pe capulu preotiloru si alu poporului in fiacare districtu câte o comisiune compusa din câte optu deputati, 4 mireni si 4 popi, din fiacare confessiune câte unulu; acelea comisiuni apoi se provóce pe poporu si pre popii sei, ca se spuie curatu si fara frica, cu care dintre cele patru religiuni voru ei se țina, la care se se alature cá lipituri; despre resultatu se se faca raportu la imperatulu.

Datum ex Regio Transilvaniae Gubernio, Albae Iuliae die dicta 26 Septembris anno 1699. Extradata per Ludovicum Naláczí, secretarium.

La acestu conclusu alu gubernului si alu dietei cardinalulu Kollonich respunse numai din punctu-de vedere alu religiunei sale totu in siepte puncte si anume

La p. 1. Preotii de aici inainte nu se voru inmultí fâra necesitate; atátia câti se afla pâna acum si sunt uniti cu biseric'a Romei, trebue se fia lasati cá se se bucure de privilegiile preotiloru catholici.

2. Ca se nu mai fia hirotoniti omeni nedemni, candidatii uniti voru fi examinati si de preoti latini.

3. Dintre fii romaniloru mergu si pâna acuma multi la scóle catolice, si s'au luat mesuri cá se mérga si mai

multi, in càtu putemu spera cà de aici inainte romanii voru avea preoti mai invetiati.

4. Preotii gr. res. uniti nu potu fi trimisi la monastiri, ori au functiune ori nu, cà-ci cu neveste si prunci n'au locu in acelea; preste acèsta imperatulu nu suferè, ca se fia asupriti in modulu acela.

5. Cu privire la cultivarea locuriloru nebisericesci preotii uniti se aiba a presta numai atàta càtu se cere in asemenea casu dela cei de ritulu latinu; dara person'a loru se fia respectata (se nu fia batuti pre cand se afla la lucru).

6. Delictele popiloru uniti se fia tractate si pedepsite totu numai cá ale celoru de ritu latinu.

7. Preotii uniti au se pronuntie anathema totu numai conformu normei observate la r. catolici; éra excessele se voru delatura. Vien'a 7 Febr. 1700.

In fine cu totu servilismulu seculariu inscortiosiatu cá se dicemu asia, pe sufletele preotiloru romani, fatia cu cele siepte puncte dietali luà positiune atàtu episcopulu càtu si sinodulu. Episcopulu aflase mai de inainte despre planulu gubernului si alu dietei; deci totu din acea di de 26 Septembre a emisu o protestatiune in contra tuturoru vrasmasiloru (hostes) uniunei cu biseric'a Romei, cum si contra mai multoru calumnii insinuate la curte si la primate, éra cu privire la commissiunea de optu declara cà clerulu nu o va suferi, ci o va anulla si cassa.

La patru dile, adeca in 30 Septembre dupace incepusera a se distribui exemplariele dupa manoper'a strategica a dietei, episcopulu si sinodulu esi cu alu doilea protestu alu seu, in care declara cà acelea siepte puncte lovescu in diploma si in decretele respective ale imperatului, calca totodata si iau in batjocura libertatea religiunei catolice; deci sinodulu nu va suferi nici-o comissiune investigatóre in afaceri religióse, de càtu numai una, pe care o ar exmitte insusi imperatulu si primatele Ungariei.

In fine se provóca si la juramentu, cà ei nu voru se se rupa de càtra biseric'a Romei si nici voru se se alature la vreo alta religiune, care ar fi in contra religiunei catolice.

In dilele acelea gubernulu provocase si pre puçinii preoti r. catolici din Secuime cá se se amestece si ei in afacerile

bisericesci ale romaniloru trimitiendu din sinulu loru comisari in sensulu celoru siepte puncte. Acei preoti se aduna in 23 Octobre 1699 la Csik-Somlyo si decidu, cà pre langa ce densii nu cunoscu limb'a romana, nu recunoscu nici gubernului dreptulu de a le inpune o sarcina cá aceea, ci numai arhiepiscopului primate; nu le convine nici instructiunea; preste acestea mai au si alte cause grave, pentru care nu voru se se amestece in acea manopera, pe care inse nici nu voru se le descopere, »cá se nu ingreuié urechile prea demne ale gubernului (dignissimas aures onerare).

Acestea narate pâna aici despre executiunea celoru 7 puncte si de proteste le avemu dupa noue documente publicate totu la Nilles din bibliotec'a univ. dela Buda.

P. Bod spune la anulu acesta, cà dupa publicarea diplomei din Febr. 1699 mai multi magnati rom. catolici s'au sculatu asupra lui Stefanu Apor atátu in publicu câtu si in cercuri private, pentruce a inaintatu si pusu la cale unu lucru atátu de mare, care nicidecum nu va folosi nici tierei nici regelui.¹⁾ Noi in punctulu acesta dâmu deplinu crediementu popii Bod. Planulu magnatiloru catolici de a uni pe romani differia nemarginitu de planulu curtii imperiale. Ei nu voiau nimicu mai puçinu, decâtu cá romanii sub conditiune de a se uni se fia mánati si la scóle, se fia indireptati pe calea culturei; decâtu celu multu pentru popi se se deschida vreo asia numita popandosia de 2—3 ani si mai multu nimicu, éra atâta înca numai pâna cand se voru deda cu ritulu latinu, cand apoi nu aru mai avea trebuintia de popi nationali. Propriulu poporu se nu aiba alta religiune decâtu pre care o va fi avendu domnulu seu feudale. Acésta era o maxima adoptata mai preste totu in Ungari'a chiaru la catolici.

Bod mai dice, cà dupa proclamarea uniunei prin publicarea diplomei s'au incinsu certe si urgia mare in poporulu tieranu, care nu voiá unirea dicúnd cà elu nu o a intielesu asia. I se crede si acestu lucru cu atátu mai vîrtosu, cà acele turburari sunt adeverate si descrise pre largu si de càtra

¹⁾ Peracta praevis modo unione, plurimi etiam ex Romano-Catholicis insurgunt in comitem Apor publice privatimque arguentes, cur tantum negotium Provinciae, servitioque Regis minime profuturum promoverit ac effectuaerit. (Cap. II § 11).

alti contimpurani, éra daca ne prinde mirare de ceva, aceea nu este impregiurarea cà s'au escatu turburari, care apoi au duratu cu precurmari aprópe optdieci de ani între romani, ci mai virtosu este de miratu, cà acelea n'au trecutu in cele mai selbatice versari de sange, care au duratu chiaru si in Ungari'a diecimi de ani între catolici si protestanti.

Era inse in aceíasi ani înca si alte cause de cea mai mare inportantia pentru tíera, care provocau turburarile si fug'a poporului in tierile vecine. Uniunea confessionala înca nu se stabilise; diplom'a uniunei nu aparuse, nici Athanasie nu era confirmatu, pre cand imperatulu Leopold ia la respundere pe gubernulu din Ardealu pentru neincetatele desertiuni ale locuitoriloru atátu in tierile romanesci, càtu si in comitatele Ungariei si mai alesu in cele ocupate dela turci; totodata ilu provóca ca se impedece acea desertiune. Gubernulu transilvanu respundiendu la rescriptulu imperatului in 14 Iuliu 1699 înfira mai multe cause pentru care fugu locuitorii si anume 1. cà proprietarii mari din tierile limitrofe îi asiedia in dominiile loru pre langa conditiuni multu mai usióre, decâtu le au ei in acésta tíera; 2. cà ómenii fugu si de fric'a ostasiloru imperatesci colocati in comune; 3. fugu de fric'a de banditi, de curuti, de turci si de tataru, cá si cum aceeași frica nu ar fi domnitu in mesura si mai mare in aceleasi tieri vecine; 4. din fric'a de catolisare; ajunsu apoi la punctulu acesta, gubernulu observa si óresicum inputa imperatului incercarea de a uni biseric'a romaniloru cu cea latina, cà-ci cand vei cauta »gintea valacha nu are nici-o religiune, ci numai credintia desiérta, preste acésta este si barbara si aplecata la tóte fàra-delegile, ea nu va fi de nici-unu folosu religiunei catolice etc.«¹⁾

¹⁾ In textu : „Gentis valachicae religione nulla sed superstitione sola inbutae et alias barbarae, ac ad omne nefas pronae, nullo Religionis Catholicae emolumento, sed tantum ad legum Transylvanicarum eversionem, publicorum quae isti sacerdotes portabant onerum, reliquorum humeris inpositionem et vicinorum graecanicae sectae principum irritationem caepta in religione alteratio. Atqui revera isti nec catholici nec realiter uniti, vel Catholicorum amantes aut sequaces, sed tantum portionum et servitutis excussores, et cum Dominis terrestribus contentiosi per hoc redditi sunt.“ Vedi actulu intregu in: Documente privitóre la istori'a Romaniloru culese de Eudoxiu de Hurmuzaki Vol. V Partea I, 1650—1699 pag. 536—538.

Éra daca s'ar fi facutu toti romanii protestanti, atunci nu aru mai fi fost nici superstitiosi, nici barbari, nici dedati la fàra-delegi si crime.

§ 44. Sinodulu din 4 Septembre 1700 si caletori'a la Vien'a. Dupa asteptare, sbuciumari si grija storcatóre de sudori in cursu de doi ani si aprópe optu luni càtu a trecutu dela hirotonirea lui Athanasie in fine se apropiá timpulu, in care curtea imperiala avea se decida si asupra positiunei acestui archiereu devenitu in pericolu de a fi aruncatu intre doue pietri de móra. Vediendu archiereulu cà mesurile luate de gubernu si comissiunile acestuia turbura totu mai multu spiritele si desbina pe clerulu si pre poporulu romanu, in anulu urmatoriu 1700 a decisu a convoca sinodu nou pre càtu s'ar putea mai numerosu, pentru cá se se aléga odata in o parte sau in alt'a, se se scia adeca limpede, daca biseric'a romana vrea se se unésca cu a calviniloru sau cu a latiniloru, ori cà va remanea totu sub jugulu legiloru vechi, orthodoxa orientala, dara dependenta dela superintendentulu si dela sinodulu calvinescu, cum a fostu mai multu cá de unu vécu incóce.

Acelu sinodu s'a convocatu pre 4 Septembre 1700; éra problemele lui au fost: 1. a se declara din nou asupra decretului uniunei formulatu din anii precedenti; 2. reform'a disciplinei eclesiastice, care era cu totul decadiuta; 3. caletori'a episcopului la Vien'a.

Autenti'a concludseloru si canóneloru emanate din acelu sinodu memorabile si publicate de repetite-ori¹⁾ a fost trasa pàna acum de càtra unii scriitori romani la mare indoiéla, vorbinduse despre ele, cu »se dice«, »se spune, dara nu se crede etc.«; astadi acelea indoieli au incetatu, pentru-cà coprinsulu aceloru acte s'a descoperitu intocma in Codicele manuscrisu conservatu in archivulu episcopatului romano-catolicu din Alba-Iuli'a, éra originalulu se afla in archivulu primatialu dela Strigonu. Mai toti protopopii numiti in originalu se afla intocma numiti si in istori'a bisericésca scrisa de Samuilu Clain, din care'i reproduce Cipariu in Acte si

¹⁾ In Magazinulu istoricu din 1846 tomu III pag. 307 si urm., din acela I. M. Moldovanu Acte sinodali tomu II din 1872 pag. 115—119.

Fragmente Part. II p. 86—87, numai cătu unele nume sunt schimosite in copi'a reproducă de Nilles Vol. I. p. 249, ăra Clain are 1640 de preoti declarati atunci pentru unirea cu Rom'a, pre cand la Nilles dupa originalu se afla 54 protopopi subscriși, cari reprezentau numai 1563 preoti, cu 77 mai pușini.

Preoti mai multi ori mai pușini, pentru o epoca in supremulu gradu critica precum a fost aceea, nu decide unu numeru de 70—80 bisericani, dintre cari cei mai multi sciau citi numai pe carti bisericesci si altu ceva nimicu. Intrebarea este aci: fostau acea a trei'a declaratiune facuta de buna voia, spontanea, nestôrsa cu amerintiari sau chiaru cu arme, precum li se intemplase in toema in aceeasi epoca protestantiloru din Ungari'a. Noi sustinemu că acelu sinodu a lucratu sub influinti'a oratoria persvasiva a iesutiloru, nu inse si sub presiunea terroristica a curtii imperiale, ci daca a fost presiune, aceea venia de siguru din partea gubernulu transilvanu compusu in marea sa maioritate din magnati si patriciani magiari si sasi protestanti de trei confessiuni, cari precum amu aratatu si la altu locu, nu voiau nici se audia de unirea romaniloru cu biseric'a Romei, pentrucă ei se infiorau de consolidarea catolicismulu că si de apucarea poporulu romanu sau si numai a nobilimei romane de mai multe mii, pe calea sciintieloru si a culturei, prin urmare pe calea cătra libertate. De alta parte inse marea maioritate a protopopiloru veniti din comitatele feudali transilvane si ungurene amariti in sufletele loru de atâtea gône si urgii secularie la care erau espusi ei, preotii si poporulu din partea aristocratiei, s'au simtitu tari destulu că se dea peptu cu dens'a, daca prin uniune isi voru asigura protectiunea imperatulu, si asia ei au trecutu la ordinea dilei preste scrupolii ce aveau mai vîrtosu protopopii si negutiatorii amestecati, greci, romani, bulgari (că si astadi), cari pre langa ce nu avusera a suferi de a dreptulu nimicu dela magnatii calvini, ci numai dela patricianii pe cari sciau se'i inblandiesca cu bani, apoi densii se temeau si de mânia lui Constantinu Brancovanu Voda, precum si că daca voru trece la unire cu Rom'a, comerciulu loru cu popôrale orientali din imperiulu otomanu va suferi fôrte multu, din cauza că acelea popôra nu voru se aiba a face cu latinii si cu cei ce ținu cu ei. Asia se afla scrisu despre brasiovenii

din acelu vécu in »Annalile Missionariloru catolici din Daci'a la a. 1699.«¹⁾ Scurtu, comerciantii din Brasiovu legati fórte strinsu cu Orientulu, cu tierile romanesci si cu patriarchatulu din Constantinopole, n'au voitu se scia de uniunea religiósá, ci s'au pusu in fruntea unei opositiuni inversiunate, intru care apoi au fost ajutati din tóte puterile de càtra protestantii calvini cu cancelariulu Nic. Bethlen in frunte si de càtra luteranii inbarbatati si condusi de popa Zabanius scapatu in Sibiiu din Ungari'a si de fiúlu acestuia faimosulu Harteneck.²⁾

In sinodu s'a decisu si caletori'a episcopului la Vien'a in societate cu alti càtiva barbati mai de frunte; s'a intre-prinsu si una colecta pentru coperirea speseloru, cà-ci dupa cele intemplete cu mitropolitulu Sava II, de vreunu fondu bisericescu nu putea se fia vorba.

Inainte de a cutedia se plece la Vien'a Athanasie a mai scrisu odata cardinalului Kollonich in 26 Octobre 1700 despre starea bisericei sale desolata. In acésta episcopulu se plange, cà de cand s'a proclamatu din nou uniunea bisericésca, càtiva preoti au fost alungati din parochiile loru, altii batuti, altii incarcerati, la càtiva li s'au rapitu vitele si ceea ce este mai multu, càteva biserici si turnuri au fost derimate din fundamentu, ceea ce inainte de uniune nu se mai intemplase. Din acestea cause au mersu mai de multeori plansori la gubernulu tieriei, caroru inse nu li s'a datu nici-o ascultare. Cine era se le asculte in acelu gubernu compusu mai preste totu din vrasmasi declarati ai poporului romanu si ai catolicismului.

A dou'a plansóre alui Athanasie a fost in contra popii Ioann Circa, despre care spune, cà acela inainte cu càtiva ani furase nesce carti bisericesci din biseric'a dela Alba-Iulia, dupa aceea induplecandu pe unii protopopi in partea sa, in numele acelora trecuse in Munteni'a, de unde se întórse cá episcopu, inse fàra cá se probedie cu documente hirotonirea sa, de aceea fu citatu la sinodu, unde inse nu s'a prezentatu; deci sinodulu decretà, cá Circa se fia prinsu si adusu cu bratiu

¹⁾ Nilles vol. I p. 246—7 in not'a a 3-ea.

²⁾ Eudoxius Hurmuzaki Fragmente zur Geschichte der Romaenen II. Bnd dela pag. 68 inainte descopere tóta acea opositiune a protestantiloru si tóte intrigele loru, scrie inse si asupra catoliciloru cu iritatiune.

armatu, ceea ce se si intimplà. Circa inse pazitu reu in arestu a scapatu cu fug'a in colegiulu calviniloru, de unde reclamatu fiindu mai de multeori, calvinii nu l'au datu afara dicèndu cà si Circa este calvinu, ci l'au inaintatu la Aiud, de unde apoi facea propaganda contra catoliciloru si in favórea calviniloru.

A trei'a plansóre alui Athanasie avea de obiectu trecerea la calvini a celoru diece popi romanesci din comitatulu Hunedórei, inse asia, cà ei celebrau s. liturgia cá si mai inainte, se inchinau la santi, țineau serbatorile orientali, mai in scurtu, executau ritulu orientale chïaru si in acelea parti, pre care calvinii le urgisescu. Acésta ținuta a celoru diece popi Athanasie o numesce cu totu dreptulu o fapta infama, cu care ei voiescu si inșiela pe Ddieu, biseric'a si pe imperatulu, cand adica ei voiescu cá se si execute ritulu orientale, fàra care aru fi peritori de fóme, se se si bucure de drepturile asecurate prin diploma asia precum se bucurau popii calvinesci. (Au mai fost inse si alti mai multi popi de calibrulu aceluor diece, cari amblau cu doi bani in trei pungi.)

In fine Athanasie róga pe cardinalulu Kollonich, cá se scria gubernatorulu Bánfi si cancelariulu Bethlen, cá se incededie de a protege pe Circa; inse fàra nici-unu folosu, cà-ci dupace acesta marturisi pe fatia dogmele calvinesci, ținù inse ritulu resariteanu nepasandu'i de flagrantele contradiceri dintre acelea dogme si acestu ritu, calvinii ii detera parochi'a din comun'a Batiz, éra in cei optu ani ai revolutiunei Rakocziene, adeca pàna la 1711 elu figurà cá episcopu alu romaniloru si stetea in gratia la Franc. Rakoczi.¹⁾

Reu se inșiela fericitulu in Domnulu si neuitatulu nostru amicu Eudoxiu Hurmuzachi, cand pre de o parte recunósce cà Ioanu Circa era calvinu in adeveratulu intielesu alu cuventulu si clientu alu magnatiloru calvini, de alta parte inse ilu face totodata aparatoriu ferbinte alu orthodoxiei orientale. Circa putea se fia omu cu ceva invetiatura profana mai multa decâtu era Athanasie, in càtu adeca Circa cercetase scólele in colegiulu calvinescu, care in acelea timpuri era relative multu mai inaintatu decâtu scolutiele înca sarace si puçinu

¹⁾ Documentele descoperite din nou despre Circa a se vedé la Nilles Vol. I. p. 220—223, 372—374, 385—386.

cunoscute ale iesuitorilor; dara acestu popa ambitiosu judecatu cu sange rece dupa faptele sale, a fost omu totu asia de in-sielatoriu cá si ceilalti diece popi din comitatulu Hunedórei, si cá altii mai multi, cari sau isi schimbau convictiunile lor dogmatice dupa impregiurari, dupa cum cautau grati'a magnatiloru de vreo confessiune sau alt'a, ori cá ei in lipsa totala de vreunu institutu theologicu orthodoxu, nu aveau nici-o convictiune dogmatica, nici macar atáta cáta se coprinde in simbolulu credintiei dela Nice'a, in asia numitulu Credeu. Cum amu judeca noi astadi despre unu popa romanescu, fia unitu, fia neunitu, care ti-ar spune verde in fati'a lunei: eu nu credu nimicu din tóte dogmele bisericeii a carei reverenda o portu, eu dupa credintia sunt unitarianu, dara pentru aceea imi place fórte multu se executedi acestu ritu orientale in tóte partile sale, se facu si maslu (ungerea de pre urma), se ascultu si marturisirea pecatelor? Credu cá la unulu cá acela 'iam plesni cu totu dreptulu in fatia farisaisu, éra cand ar cutédia a si face pe spiritualulu, care »spovedesce« pe ómeni, l'amu considera de spionu, care ar avea de undeva missiunea secreta de a descoperi si denuntia faptele si cugetele ómeniloru la organele potestatii secularie.

Si se nu se mire nimeni, cá in epoc'a de care ne ocupamu au aparutu si caractere cá celu descriu acilea. In acelu chaosu de credintie religióse la tóte popórale Europei se aflau fórte multi ómeni, cari sariau dintr'o confessiune religiósa la alt'a, in multime ce casuri pentru interese materiali, sau din resbunare contra superioriloru, ori si din ambitiune, cá la alta societate religiósa se ajunga in capulu afaceriloru.

In fine Athanasie a plecatu la Vien'a insocitu de vicariulu seu protopopulu Melentie, de iesuitulu Carolu Neurauter, de mai sus numitulu provisoru fiscalu Stefanu Ratiu, care era si curatoru alu bisericeii catedrale, cum si de secretariulu seu, care pâna atunci era inca totu unu magiaru calvinu, datu lui precum se vede, indata dupa hirotonia de cátra magnatii calvini, ceea ce i s'a si inputatu de cátra unii popi si protopopi, cari acum se rupsesera si ei de cátra calvini. In ór'a plecarii din Alba Iulia s'au trasu clopotele catedralei, vreo douedieci de protopopi cu aprópe una suta de popi si poporu numerosu poftira episcopului caletoria si întórcere fericita; din contra

reformatii ii prediceau arestu si alte maltratari in Vien'a; loru adeca le erau prea bine cunoscute cele 22 de puncte cu care fusese acusat Athanasie la imperatulu si sperau multu dela acelea. Episcopulu si socii sei de caletoria facuta in capu de érna au ajunsu abia in 5 Februariu n. 1701 la Vien'a.¹⁾

Acea di de 5 Febr. se o ținemu bine in minte. Athanasie se hirotonise in 22 Ianuarie 1698 la Bucuresci. Dupa spus'a lui Petru Bod episcopulu depusese in 24 Novembre alu aceluiasi anu juramentulu de credintia si ascultare in manile superintendentului calvinescu in presenti'a martoriloru chiamati inadinsu, intocma precum facusera si antecessorii sei mitropolitii, Teofilu, Varlaam, Sav'a III, Ioasaf, Iosifu (Budai) si chiaru Sava II celu degradatu si torturatu.²⁾ Din contra Athanasie nici dupa trei ani trecuti nu castigase diploma de confirmatiune dela imperatulu Leopold, éra cu diplom'a pe care o avea numai dela gubernatoru intre acelea impregiurari nicidecum nu se putea simtí linistitu. Aici inse ne intimpina intrebarea ea de sinesi: In care credintia religiósá era se confirme imperatulu pe Athanasie? In cea greco-resariténa supusa de multu celei calvinesci? Dara in acésta era confirmatu de càtra cei cari'i luasera juramentulu. In cea calvinésca? Dara episcopii calvini nu voiáu se audia de confirmarea venita dela unu suveranu catolicu. In cea catolica? Dara curtea imperiala mai avea indoieli si prepusuri (suspiciones) fórte grele despre sincer'a conversiune alui Athanasie la credinti'a bisericeii catolice apusene, precum se va vedea indata.

¹⁾ Nilles Op. cit. p. 270—273.

²⁾ Petru Bod in opulu citatu Capu II § 8 relativu la juramentulu calvinescu alu lui Athanasie are acestea: „Succedit illi (Theophilo) Athanasius pastoris Babilnensis filius, favore Dominorum Nalatziorum et Gubernatoris pretio empti. Hic omnem obedientiam Reformato superintendenti anno 1698 die XXIV Novembris coram idoneis testibus promisit. Imo insuper addidit, se paratum esse, solo bacillo fultum pedibus potius in exilium ire, quam deposito semel Reformato superintendenti fidei juramento renunciare.“ Totu ce inputa Bod mai departe lui Athanasie in acelasi § nu póte fi adevératu, adeca despre supunerea din nou in 20 Nov. 1700 la superintendentulu calvinescu, ceea ce se deminte absolutu prin acte autentice din acelasi anu. Mai la vale Bod érase cade in anachronisme, cà-ci confunda cele intemplete in Maiu 1699 cu cele din 1701 dela installare.

Amu premisu mai in sus, cã scaunulu Romei inainte de a incuviintia alegerea sau denumirea vreunui candidat alesu ori denumitu, prevede unu asia numitu procesu informativu despre credintia, de caracterulu morale, despre sciintia si de tôte calitatile mai eminente ale unui individu, care ar aspira la o trépta atãtu de ilustra si inalta precum este episcopatul. Problema grea acésta pentru bietulu Athanasie acusat, defaimatu si subminatu din tôte partile. La greutatile acestea isi mai adaoase si Athanasie una fôrte periculósa. Elu adeca ametitu in cei trei ani de theologi si canonisti pedanti, incepù a se indoi chiaru despre validitatea hirotonirei sale la Bucuresci prin arhierii greco-resariteni. Ce e dreptu, cestiunea hirotonirei dupa ritulu resariténu fusese desbatuta pre largu tocma in acea epoca de cãtra mai multi theologi latini, si de cãtra theologulu grecu, dara unitu Nicolae Comnenu Papadopoli. Discussiunile acestora inaintate la Rom'a s'au luatu din nou in examinãre, unde din norocire s'au curmatu prin provocare la unu decretu alu scaunului Romei din 29 Septembrie 1666, in care se decide limpede, cã episcopii hirotoniti la Schismatici, adeca in biseric'a orthodoxa orientala nu trebue se fia hirotoniti din nou, ci numai in casu de a se fi intemplatu vreo neregularitate (chiaru si simonia) se li se dea dispensatiune.¹⁾ Asia de acesti gargauni au trebuitu se scape atãtu Athanasie cãtu si dascalii sei iesuitii, prin urmare densulu nici nu a fost hirotonitu din nou in Vien'a dupa ritulu latinu, precum a crediutu Bod pe la 1764, Hurmuzachi si alti cãtiva in dilele nóstre.

In cãtu pentru alte greutati, Athanasie fu ajutat u energia si cu prudentia agera de cãtra cardinalulu Kollonich, carele cunoscea prea bine Orientele, patriarchatul u din Constantinpole si pe totu clerulu grecescu cu calitatile bune si rele ale aceluia. Deci cardinalulu cu ocasiunea processului informativu stabili urmatórele regule de observatu: Daca pentru o episcopia nu se afla persóne fôrte apte (capacissima) in timpulu de fatia, vomu afla celu puçinu apte si indestulatóre

¹⁾ A se vedé la Nilles Vol. I acésta cestiune fôrte importanta tractata pe largu prin reproducere de multe documente sub titlu: *Utrum Graecorum ordinationes post acceptatam Unionem sub conditione iterari debeant?* dela pag. 96—110.

pentru acum, până ce se voru afla foarte apte. A două regula, episcopii se fia obligati a lua langa sine unu theologu rom. catholicu, fără a carui scire episcopii in toate cestiuile dogmatice si in afacerile preotiesci (in omnibus fidei rebus et animarum cura) se nu faca nimicu.

Asia dara astadi se scie mai positivu decâtu oricand mai înainte, că auctorulu aplicarii unui theologu rom. catholicu in cõstele episcopului greco-catholicu a fost primatele cardinalu Kollonich, a carui propunere apoi fusese adoptata si sanctionata chiaru de către imperatulu Leopold, éra dupa aceea se prefacù in o specie de institutiune, la care curtea imperiala a ținutu cu taria până tardiu in dilele Mariei Teresiei, sau până la desfiintierea societatii iesuitoru, că-ci aceiologi episcopesci erau de regula denumiti totu numai dintre iesuiti.

Multa instrainare a causatu, mari si dese certe si urgii a provocatu acea aplicare a theologiloru rom. catholici langa episcopu, atâtu in poporu câtu si mai vîrtosu in cleru intr'unu periodu de preste sieptedieci de ani si intrebarea mai este înca deschisa, daca aceiologi au folositu ori mai multu au stricatu din punctu-dé vedere curatu catholicu. Istoriculu inse chiaru si in dejudecarea afaceriloru religiose se cuvine se fia si in câteva filosofu. Avut-a desu numitulu episcopu trebuintia de unu consiliariu bisericescu, bunu theologu si canonistu? De siguru că elu simtise din capulu locului acea trebuintia, ori ar fi remasu episcopu gr. res. orthodoxu, ori că s'a unitu cu Rom'a. In clerurile gr. resaritene preste totu, in clerulu romanescu cu atātu mai vîrtosu domnise in lipsa totala de scõle si de vreunu seminariu de theologu nu numai înainte cu doue vecuri, ci chiaru si până in dilele imperatului Iosifu II nesciintia spaimantatõre, intunecime aprõpe generala, trista, ucigatõre de suflete. Acéstia orbia sufletésca a fost caus'a principala, că clerulu intregu fusese incalcatu cu totulu de către superintendentii calvini cu consistõriile si cu sínõdele lorù; singur'a nesciintia si perderea demnitatii personale umilise pe protopopii romani la atãta, in câtu se põrte pe superintendentii calvini in lectica pe umerii lorù si se'i asiedie in scaunulu presidiale alu sinodului, éra pe multi popi, că pre langa alte batjocuri se tie in ernaticu cãni de venatu ai aristocratiloru. Athanasie avuse trebuintia neaparata de consiliariu theologu.

Amu vediutu mai in sus, cà chiáru si secretariulu seu care'i facea conceptele si ingrijía de espeditiunea loru, au fost magariu calvinu, éra secretariulu lui Theofilu fusese faimosulu Gabriel Nagyszegi, rom. catholicu, care mai tardiu trecù din resbunare sau din calculu la legea resariténa. Ací inse vine intrebarea, cà pentruce se i se inpuie episcopului acelu theologu prin porunca imperatésca si de ce se nu fia lasatu cá se'si aléga elu theologu. La acestea respunsulu lui Kollonich si alu cabinetulu imperialu era prea usioru: Nu se intempla lui Athanasie altu ceva, decátu cà in loculu superintendentulu calvinu care incepuse mai de inainte a se subscrie »episcopu ungurescu si romanescu« si care zacea pe cerbicea mitropoliei cu totu sinodulu seu si comandá dupa placu, se substitui unu theologu catholicu cá consiliariu in tóte afacerile bisericesci, spre a sta episcopului in ajutoriu cá se estermine successive unu legionu de abusuri si neregularitati, de care biseric'a sufería infricosiatu, pàna cand cu ajutoriulu scóleloru va succedé a prepara o generatiune noua de preoti adapati de ajunsu in tóte ramurile theologiei, cum si deprinsi in tóte ramurile administratiunei eclesiastice. Mai adaogemu totu dupa documente, cà cu tóte distinctiunile si complimentele facute lui Athanasie in Vien'a, cabinetulu si de altmentrea totdeauna prepuitoriu (suspicans), dupa câte acuse mersesera la Vien'a, nici-odata n'au avutu incredere deplina in catholicismulu lui; de aceea si aflamu, cà unii barbatí de statu erau de parere, cá Athanasie se nu fia confirmatu pentru Transilvani'a, ci aici se fia trimisu altulu, éra pe densulu se'lu trimita airea undeva.

Nu unu theologu cá consiliariu alu episcopului, ci pre langa celelalte cause care se voru desfasiura mai apoi, abususulu de putere si aprópe nimicirea drepturilor episcopului a provocatu iritatiunea si ruptur'a totala in biseric'a.

Intr'aceea se cercetamú cele intemplete cu Athanasie in Vien'a.

§ 45. Procesu informativu si purificare. Confirmare dela scaunulu Romei. Desculparea. Confirmarea imperatului. Persónele care au judecatu despre faptele lui Athanasie si au ascultatu cererile lui au fost.

Cardinalu Kollonich cá judecatoriu presiedente, doi iesuiti Gabriel Kapi si Christofor Gebhard cá comissari, altu iesuitu de renume mare Hevenesi cá theologu alu lui Kollonich, comitele Samuil Kálnocki vicecancelariu alu Transilvaniei, Ioanu Fiath, Melentie vicariulu, Carolu Neurauter theologu alu lui Athanasie, Stefanu Ratiu curatorulu catedralei si insusi episcopulu Athanasie.

Alaturea cu acestia fu lasatu se stea si secretariulu episcopului, desi acela era calvinu, ceea ce in adeveru bate la ochi, inse cine mai póte divina tóte misteriele ómeniloru cari conducu destinele unui poporu!

Inainte de a se pune la ordinea dilei punctele de acusa si alte denuntiari, cardinalulu invità mai antaiu pe episcopu, cá acesta se ésa cu cele optu postulate sau cereri, éra acelea era:

1. Cá dupa atâtea traganari, lupte, acuse si turburari marturisirea credintiei sale se fia ascultata acolo in Vien'a.
2. Maiestatea sa se se indure a'lu confirma.
3. Drepturile episcopului si ale clerului se fia recunoscute si confirmate.

4. Se li se dea o diploma anumita, pentru clerulu si poporulu romanu din Transilvani'a, care se consune cu cea din 1698 cu atátu mai vîrtosu, cá de cand s'a pornitu acésta actiune de unire, domnii protestanti ne voindu se scia ceva de drepturile si scutintiele asecurate catoliciloru prin diploma, tocma din contra pe preotii romani cari se declara uniti cu catolicii, îi tractédia fórte tiranesce, îi arunca in prinsóre, îi batu, jafuescu, alunga din parochii, pe preotese si pe prunci îi tractédia cá pe sclavi cu mare crudime si commitu tóte necuviintiele in contra uniunei si a unitiloru, care tote daca imperatulu nu le va infrena cu màna tare, preste puçinu abia va mai fi cineva, care se cutedie a se da de unitu.¹⁾

5. In decursulu resbóieloru turcesci se aruncase si pe

¹⁾ Cuventele dupa textulu latinu: „Hic gravissimas praesul justissimasque querelas produxit in medium, sacerdotes unitos a dynastis haereticis repugnante nequicquam Caesareo illo Decreto mancipatos carceribus, verberibus affectos, exutos fortunis, parocciis proscriptos, uxores eorum ac liberos mancipiorum instar crudeliter habitos, indigna omnia in unionem et unitos tentata: quibus nisi fortiori remedio obviam iret Augustissimus Caesar, futurum sane, ut actis in transversum plerorumque debilibus animis brevi temporis spatio vix futurus esset, qui unitus esse aut unitum se dicere velit.“

popii romanesci o contributiune extraordinaria de 36 mii florini cu conditiune de a i se restitui, ceea ce nu s'a intemplat de locu. Episcopulu se róga cá statulu se întórca clerului aceea suma, pentrucá din veniturile aceleia se se infiintiedie si ajute scóle pentru romani in A. Iuli'a.

6. Episcopulu convinsu cá nu póte scapa de gónele magnatiloru, róga pe Mai. Sa prin cardinalu, cá se dea ordinu precisu comandantelui de corpu din Transilvani'a (Rabutin), cá se'lu apere de ei.

7. Episcopulu se mai róga, cá diplom'a ce se ve da se fia redactata in termini cá aceia, in càtu hereticii se nu o mai póta interpreta pe dosu, precum se intempla cu cea din 1698.

8. In fine Athanasie cerù, cá popii sei se fia scutiti de platirea decimeloru.

Cardinalulu ii promise cá tóte acelea cereri i se voru inplini cu prea puçine modificatiuni, care se potu eunósce din actele ce urmara in 19 Martiu.

Desculparea. Cardinalulu coprinsese cele 22 puncte de acusa venite dela càtiva popi, cu cele dela Nagyszeghi, dela superiorulu iesutiloru Gabr. Kapi din Clusiu si Christoforu Gebhard superioru dela Sibiiu, tóte in 16 puncte, pe care i le dedese lui Athanasie cá se se prepare si se respunda la ele. Dupa càteva dile se convocara din nou membrii numiti mai in sus. Cei doi iesuiti din A. Iulia Baranyi si Bellusi aparasera mai de inainte cu multa caldura pe Athanasie. Kapi in scrisórea sa din 14 Martiu adresata lui Kollonich se in-doise fórté de credinti'a lui Athanasie, éra in p. 3 alu scrisorei dice, cá elu mai voiesce 100 de romani in adeveru uniti, decátu 10 mii indoiosi; deci se nu fia silitu nimeni la uniune; se se afe inse unu modu spre a infrena pe cei ce voru numai se insiele cu fatiaria, pentrucá se póta trage folosu din drepturile si privilegiile acordate prin diplome: Asia unii iesuiti din Transilvani'a erau pentru, altii contra lui Athanasie.

Modulu cum se va fi aparatu episcopulu nu ni s'a intemplat se'lu aflamu undeva; dara oricum se va fi aparatu, rezultatele pentru persón'a sa nu putea se fia maí bune. Cardinalulu pre langa alte promissiuni mari facute in numele imperatului asecurà pe episcopu, cá dreptulu electorale alu diecesei se va garanta cu conditiune de a se propune impe-

ratului câte trei candidati de cătra sinodu si că nici Mai. Sa nici scaunulu Romei nu cugeta a micșiora drepturile unitiloru, cí din contra voiescu se le sustina si consolidiedie.¹⁾ De alta parte se cere, cá si episcopii unitiloru se depuna juramentulu decretatu in conciliulu tridentinu pentru toti episcopii catolici.

Episcopulu atunci se obligă a depune acelu juramentu, precum ilu si depuse acolo la Vien'a in 24 Marti 1701. In 7 Aprile Athanasie mai dete dela man'a s'a si asia numite reversalii in 16 articii, cari se reducu parte mare la punctele cu care fusese elu acusat, éra in art. 3 se indoiesce de legalitatea hirotoniei sale si cere se fia hirotonitu din nou, ceea ce dela Rom'a nu i s'a permis. Acei articii ii descrie in trei exemplarie, unulu pentru Kollonich, altulu spre a se trimite la Rom'a si alu treilea spre a se conserva la cancelari'a transilvana. Articii se potu vedé la Nilles alaturea cu celelalte documente in Vol. I pag. 281—286 cu note.

Intre acestea sub dat'a din 19 Martiu 1701 au emanatu patru acte imperatesci de mare inportantia, decretulu de confirmare pentru Athanasie cá episcopu, unu altu decretu cătra tesaurariulu Stefanu Apor, cá se installedie pe Athanasie cá episcopu diecesanu successoru alu lui Theofilu si totodata cá consiliariu imperatescu, decoratu cu lantiu, cruce de auru si portretulu monarchului; mai departe acea diploma numita II, fórte memorabila, a carei authentia a fost trasa pàna ací la cele mai grele indoieli, ba i se negase chîiaru existenti'a ei, pentrucà se perduse (ori se furase?) din archivele gubernulu transilvanu, nu se aflase nici originalulu nici in Cancelari'a dela Vien'a; astadi inse nu se mai póte indoi nimeni despre authenti'a ei, pentrucà s'au aflatu inprotocollata in asia numitulu Libro regio conservatu in archivulu curtii si alu statului (Hof- und Staatsarchiv), precum si in doue exemplarie genu-

¹⁾ Alienum esse a Caesaris et Romanae ecclesiae mente, ut graeci ritus uniti sua tranquillitate dejecti ullo unquam tempore exturbentur e rebus humanis, sed contra, ut foveantur et consolidentur, optari ex animo. Liberum itaque dari clero valachico, quoties sedem suam episcopalem vocare contingeret, tres arbitrio suo delectos pontificii candidatos offerendi in scriptis. Caesarem uni ipsorum suo adfuturum suffragio, ut is demum prae reliquis collocetur in cathedra et Valachicam gubernet ecclesiam. Nilles Vol. I Libro II pag. 280.

ine.¹⁾ In fine dupace Athanasie se temea că inforcënduse in Transilvani'a elu si ómenii sei voru fi maltractati de cătra protestanti, imperatulu mai emisse unu decretu totu din 19 Mart., care este o specie de salva-guardia, mersu si venitu liberu pentru densulu si pentru doi ómeni ai sei anume Michailu Payi (Paiu) si Stefanu Ratiu recunoscuti cá economi ai averiloru si venituriloru episcopiei; in acestu decretu imperatulu asigura pe episcopu de protectiunea sa in tóte afacerile sale, in visitatiunile canonice si in alte caletorii necesarie atàtu in Transilvani'a câtu si in partile Ungariei. Acestu decretu are data din 19 Aprile 1701.

Dupa tóte acelea rezultate castigate la Vien'a mai lipsía confirmarea din partea scaunului Romei, la care Kollonich a inaintatu processulu informativu cu celelalte acte, dupa câteva dile dela emanarea confirmarei imperatesci. Dara judecatorii din Rom'a cercetandu actele au aflatu că Athanasie nu se desculpase de ajunsu; de aceea cardinalulu Fr. C. Barberini prefectu alu sacrei congregatiuni cerù prin actu de dato Roma 7 Iuniu 1701 inca si alte informatiuni dela Kollonich si numai dupa primirea acelora patriarchulu Romei s'a induplecatu a confirma pe Athanasie, luandu spre sciintia si aprobandu totodata articiii subscrisi de acesta, dara cu exceptiune de art. 3 in care densulu ceruse cá se fia hirotonitu sub conditiune, daca cumva hirotoni'a sa dela Bucuresci nu ar fi canónica; scaunulu Romei suprimàndu cu totulul acea rugare a lui Athanasie, ii denegà o hirotonia noua si facù fòrte intieptiesce, cà in acestu punctu de natura asìa delicata a primitu opiniunea unoru consiliari prea bine informati despre èate se petrecu in bisericele din Orientu si totodata mai toleranti decàtu multi catolici compatrioti, cari pre langa ce despretiuescu nebunesce ritulu resaritènu, fàra a'lu cunósce intru nimicu, apoi ilu si prefacu in cestiune cand nationala cand política, dupa cum ceru interesele loru egoiste.

Din cele inpartasite in acestu § totu numai dupa documente, invetiamu intre altele doue lucruri si anume, cà pàna in a. 1701 clerului si poporului romanu din acésta tíera nu i s'a facutu nici-o sila fisica din partea catoliciloru si a curtii

¹⁾ Vedi totu la Nilles loc. cit. dela pag. 292—306 diplom'a II si documentarea autenthiei anume si contra lui I. M. Moldovanu.

imperiale, că se tréca la catolicismu. Dorinti'a de a'i vedé uniti a existatu atátu din punctu de vedere religiosu, câtu mai vîrtosu din celu politicu supremu, pentrucá Dinasti'a suverana de Habsburg se'si asigure o maioritatie si cu aceea dominatiunea in tíera. Indemnulu si persvasiunea din partea missionariloru catolici nu a lipsitu niciodata, precum nu a lipsitu nici valorós'a influintia a protestantiloru calvini; dara de putere in gubernulu tierei dispuneau numai protestantii, éra catolicii de si aru fi avutu placere de ataca, mai erau inca totu siliti a se ţiné in defensiva. A dou'a informatiune este, că Athanasie nu a fost hirotonitu din nou in Vien'a, precum crediusera P. Bod, Hurmuzachi si alti càtiva scriitori moderni, cí dupa atâtea traganari, incercari, indoieli ridicate asupra lui a depusu numai juramentulu care se cere dela toti episcopii de ambele rituri si a carui formula este acum cunoscuta barbatiloru competentí in materia.

§ 46. Instalarea. Protestulu dietei din 1701 contra uniunei. Insultarea natiunei române. Dupa mai bine de trei luni petrecute la drumu si in Vien'a episcopulu Athanasie si socii sei de caletoria s'au intorsu in patri'a loru. La Dev'a si la Ili'a 'iau esitu intru intimpinare multime de preoti si poporu spre a'lu felicita de buna venire. In dio'a de Rusalii care a cadiutu in 4 Maiu st. v. episcopulu descinse in resiedinti'a sa din Alba Iuli'a.

Instalatiunea s'a facutu in 25 Iuniu, conformu instructiuniloru primite, cu pompa precum abia se mai vediuise vreodata in capital'a de atunci a Transilvaniei.

Cleru, poporu si càtiva magnati rom. catolici se adunasera de inaintea locuintiei tesaurariului com. Stefanu Apor, care avuse ordinu dela Vien'a că se execute instalatiunea. Dupa unu raportu conservatu atátu in colectiunea Hevenesiana câtu si in archivulu curtii la Vien'a la acea instalatiune au asistatu preste una miie de preoti, cu 54 de protopopí in frunte si multime de poporu, dupa cari urmara preotii càti erau inbracati in vestminte bisericesci pentru servitiu la altariu in acea di; s'au alaturatu si preotii rom. catolici càti voru fi fost atunci pe acilea, cum si càtiva nobili. Dupa acestia veniau síese trasuri boieresci; in prim'a era tatalu episcopului cu

protopopulu dela Hatiegu, in a dou'a iesuitii Baranyi, Kapi venitu dela Clusiu, Neurauter denumitu theologu in loculu lui Baranyi si Biletski; in alte doue trasuri magnatii catholici Franciscu Boier, Petru Apor, Sárospataki, Gabr. Iosika, Sam. Bethlen, br. Haller acum presidente alu gubernului si Laurentiu Pekri, in a sies'a siedea Stef. Apor cu episcopulu Athanasie. Poporu fórte numerosu se inghesuise prin tóte stradele si in biserica, in càtu magnatii si preotii abia au pututu strabate in laintru. Dupace intrara, Stef. Apor urcandu pe tetrapodu citi mai antaiu sus citatulu decretu sau plenipotentia imp. sunatóre càtra densulu pentru installarea episcopului; indata apoi intinse spre citire theologului Neurauter diplom'a, prin care episcopulu era confirmatu in scaunulu si in demnitatea sa.

Dupa citirea acteloru imp. episcopulu a binecuventatu pre poporu, apoi s'a facutu servitiulu ddiescu dupa tipiculu observatu pentru solemnitati cum a fost aceea. Se prea intielege si daca nu aru vorbi documentele, cà acelea evenimente religióse au amarítu si irratu fórte pe protestanti. Unu profesoru calvinu dicea in audiulu multimei, cà dupace iesuitii au convertitu in pucini ani romani sute de mii, preste puçinu se voru apuca si de protestanti. Sasii luterani dela Brasíovu indemnasera pre doi greci si pe unu popa, cá pe dio'a installarii se mérga la Alba-Iulia cu scopu de a protesta. Acei negutiatori au si mersu, apoi alaturea cu pop'a loru in totu decursulu solemnitatii standu pe la usile bisericei se vaierau sbierandu, cà ei nu potu suferí, cá in acea biseric'a zidita de principii Valachiei se fia introdusu si installatu unu episcopu unitu cu Rom'a. De aci încolo pasii ulteriori intreprinsi de càtra negutiatorii greci, bulgari, romani in societate cu Gabr. Nagyszeghi sunt cunoscuti din alte documente si din chronice, éra mai la vale vomu atinge si noi acelu episodulu din tragedi'a religiósa.

Din decursulu installarei lui Athanasie inscenate de càtra Stef. Apor si colegii sei catolici in urm'a instructiunei primite dela curtea imperiala se vede curatu, cà aceea era totodata si respunsu demonstrativu datu partidei aristocrate calviniane la remonstrarile si protestele loru in contra unirei bisericeloru, sau si mai la intielesu, in contra emanciparii poporului romanu si a inpingerii lui pe calea civilisatiunii, daca nu in

totalitatea lui, celu puçinu întru acelea parti ale sale, care nu erau iobagite, ci se bucurau de oresicare drepturi càtu politice càtu si civili, precum s'au aratatu mai sus, erau inse lipsite cu totulu de scóle sí de oricare alte mijlõce de cultura.

Fõrte bine a petrunsu partid'a reformata înca si acestu scopu din urma alu curtii imperiale. Amu premisu la loculiu seu, cà curtea din Vien'a prea decisa a'si asigura domni'a in Transilvani'a, trebuia se caute îndata dela inceputu elemente, prin care se întarésca pe partid'a catolica si se tie cumpana celei calvine. Tocma pre cand Athanasie se aflá cu socii sei de caletoria in Vien'a, in Alba-Iuli'a se convocase diet'a tierei, care a lucratu si s'a certatu acolo necurmatu trei luni Ianuariu, Februaríu sí Martiu 1701. Dupa vreo noue articlii de lege votati cu acea ocaziune, diet'a mai adoptà si unu proiectu de representatiune sau mai exactu, unu protestu adresatu imperatului ín contra mai multoru violari de legi, între care ea numera insultand pe poporulu romanu, înca si unirea bisericei loru cu biserica Romei cá violare a legiloru si cá fõrte periculõsa statului, nu atátu din punctu-de vedere bisericescu, ci mai vîrtosu din celu politicu si din celu nationalu. Dara se reproducemu aici chiaru cuventele din protestulu dietei:

Punctu 3. »De acestea este si afacerea popiloru romanesci, despre care se spuna oricine cu consciintia curata, ce au folositu atátu tierei, càtu si religiunei catolice, a carei propagare se intentionase; din contra, acésta tíera suferu o dauna publica cumplita, din cauza cà contributiunea ce platiau ei (popii uniti) pàna acum, este o sarcina ce se urca celu puçinu la optu mii florini pe anu, care se incarca pe umerii altoru ómeni buni. Iurisdictionea comitatelor si a districtelor este turburata. Legile scrise despre acésta natiune se cassédia si violédia, si se dea Ddieu, ca nu cumva natiunea acésta barbara sí producatóre de prunci dupa unu timpu órecare se se înaltie spre a resturna pre celelalte natiuni; in càtu pentru interesele private ale domniloru de pamentu, scie si simte fiacare, câte daune si înjurii suferu aceia.«

Éta acílea maximele de statu, doctrinele politice si nationali coprinse in câteva sententie, professate in 1701 din nou de càtra corpulu legislativu alu Transilvaniei, aplicate in puterea bratialoru la natiunea romana fatia cu cas'a dom-

nitóre si cu guvernulu seu centrale. Si apoi tóte acestea insoçite înca si de o insulta infama, esita din pén'a cancelariului si aprobata de càtra dieta. Ea inse ar cere si o analiza mai de aprópe.

Adeca preotii tuturoru celorlalte confessiuni erau scutiti de inoposite si li se cerea numai in casuri extraordinarie, de ex. in timpuri de resboiu asia numite subsidiî; preotii romani, de si acum catolisati, se platésca totu feliulu de imposite.

Iurisdictiunea auctoritatiloru publice sufere, se turbura, daca nu mai pota aresta, fia si numai pe simplu prepusu, pe popii romaniloru, nici a'i bate nejudicati.

Catolicismulu nu are nici-unu folosu dela catolisarea romaniloru barbari, din contra calvinismulu s'ar fi mai folositu si de ací inainte fótre bine de acesti barbari.

Cassarea legiloru barbare, de care era injugatu acestu poporu barbaru, pe care acum imperatulu voiesce se'lu ridice la conditiune de Om u, este fórté periculósa, din cauza cà acesti barbari sunt prea productivi, facu prea multi copii, si se ferésca Ddieu cá barbariî prea inmultiti, totodata si civilisati, se nu sara in capulu celorlalte natiuni.

Éca adeveratele cause, pentru care nu se suferia nicairi infiintiare de scóle romanesci. Se promittea uneori câte trei patru scóle elementarie pe unu teritoriu de aprópe doue mii de miliarie □, dara acea promissiune niciodata nu se implinia. Le era frica de scóle romanesci acestora, intocma cá si greciloru in principatele vecine.

Fàra voi'a nóstra cauta se ne aducemu aminte acilea de mesurile luate de càtra Faraon contra inmultirei jidoviloru in Egiptu, precum si de cele luate de unu imperatu bizantinu in contra inmultirii Vlacheloru si de planulu seu de a'i scóte in Asi'a mica din tierile europene ale imperiului, pentru cá se nu devina periculosi elementulu grecescu, se le fia buni pentru toti vecii numai de mulsu si de tunsu cu ajutoriulu ritului, cu care sciau se operedie si intre Vlachi miile de calugari grecesci.

In fine pe diet'a ~~din 1701~~ o mai dóre înca si impregiurarea, cà pe viitoriu popii uniti nu voru mai face dile de robote iobagesci, nici nu voru mai fi obligati a cara domniloru »honorarie« la anumite dile mari.

În decursulu acestorü studii ale nôstre vomu vedea, cã acêsta resistenta la scopulu curtii imperiale si la ferbintea dorintia a poporului romanu a duratu fãra precurmare pãna in a. 1848.

Mare adevèru scrisese cumplitulu, inse luminatulu generalu Carafa in memorialulu seu cand a observatu, cã acesti ómeni sub masc'a confessiunei religióse urmariau cu totulu alte scopuri; in ochii loru christianismulu era o farsa si altu nimicu. Cu privire la natiunea romana in program'a dietei ardelene stetea, cã acestu poporu se nu se póta desrobi in toti vecii, cu ajutoriulu nici-unei confessiuni religióse, nici prin cultura scolastica, nici chiãru prin vointi'a unui suveranu, care purtã titlu de imperatu alu Romaniloru, luptase dieci de ani cu cele mai mari doue staturi din acea epoca, cu Franci'a si cu Turci'a, pãna cand pe acêsta din urma o scóse din Ungari'a si o sili la o pace umilitóre pentru dens'a, éra atunci, dupa inchieierea pazei dela Carlovitiu acelasi imperatu isi propusese cã se stérgea cu inceptulu urmele barbariei remase in acestea tieri dupa turci; elu cugetã se inaintedie cultur'a popóraloru cu ajutoriulu bisericei catolice la care ținea elu; diet'a inse compusa din farisei poltroni ii respunde: catolisarea romaniloru nu va folosi nimicu bisericei tale catolice; éra daca voiesci se desrobesci pe acelu poporu din sierbitute, cu ajutoriulu bisericei tale, apoi afla de a dreptulu din votulu dietei, cã noi cu nici-unu pretiu nu voimu desrobirea lui, pentrucã noue ne este frica de acelu poporu din dio'a in care va incepe a se lumina.¹⁾

¹⁾ Reproducemu si aici textulu latinescu alu acestoru infamii asã cum ilu aflamu la dr. Ferd. Zieglauer in opulu sus citatu pag. 286 in nota: „P. 13. Tale est etiam negotium sacerdotum Valachicorum, in quo dicat unus quisque bona cum conscientia, quid utile attulit tam publico, quam religioni catholicae? (ad cuius propagationem intendebatur hoc), e contra ingens haec provincia patitur in publico damnum, quia quotannis illorum exemptio ad minimum onus florenorum 8000 facit et inponit aliorum honorum virorum humeris. Comitatum sediumque officialium jurisdictio turbatur. De hac natione scriptae leges cassantur et laeduntur et utinam faxit Deus, ne barbara et prolifica ista natio ad aliarum nationum eversionem suo tempore insolescat; in privato etiam domini terrestres, quantum damni et injuriae patiantur, unus quisque novit et sentit.“ (Scosu de Zieglauer din Archivulu nationale sasescu de aici din Sibiu Nr. 27, a. 1702). Alatura acestu citatu la celu dela p. 191.

§ 47. Mitropoli'a si mitropolitulu Romaniloru din Transilvani'a si Partile Ungariei. La carturarii romaniloru istorici si neistorici a prinsu de multu radecina parerea, că numai unirea religiósă cu Rom'a causase perderea dreptului de a avé hierarchia bisericesca cu archiepiscopu si mitropolitu in frunte. Credemu că e timpulú că se ne mai uitamu si la cestiunea acésta dreptu in fatia.

Archiepiscopi'a si mitropoli'a romaniloru din tierile acestea a fost cassata prin potestatea politica a principiloru si a dieterloru protestante celu puçinu cu nouedeci de ani inainte de a pasi Athanasie la unire cu biseric'a Romei.

Din dio'a in care principele Sigismund Rakoczi denumise pe pop'a Michailu din Voivodeni episcopu in districtulu Fagarasiului, jurisdictiunea de mitropolitu a fost tiermurita si insultata. Nici-o mirare. Una din reformele essentiali introduse de cătra protestanti in bisericile christiane precum erau acelea organisate pàna la reformatiune, a fost resturnarea hierarchiei vechi, organisate si desvoltate intr'unu lungu periodu de preste una miie de ani, prin urmare desfiintiarea tuturoru gradelorú hierarchice, patriarchate, exarchate, mitropolii si archiepiscopate, înca si episcopate, in cătu adeca si jurisdictiunea episcopiloru a fost cu totulu angustata si chiaru titlulu lorú de episcopu schimbatu in simplu vighitoriu, intendentu, superintendentu; ba sect'a numerósă a presbiterianiloru nu voiesce se scia nici de asia numitu superintendentu. Partile mai essentiali ale jurisdictiunei vechi patriarchale, archiepiscopale si episcopale, suveranii protestanti seculari le-au trasu la sine cá atribute cuvenite lorú, conformu maximei adoptate: »Cujus est regio, illius est religio.«

Dela principii protestanti ai Transilvaniei nu se putea astepta, că in acestu ramu alu reformatiunei religiósă atàtu de inportantu pentru ei se faca esceptiune intre ceilalti protestanti. Dupa secularisarea tuturorú averiloru bisericesci cum se putea că se mai suferé densii vreo hierarchia? Numai protestantii Angliei si ei Svediei au conservatu titulaturele de archiepiscopi si episcopi, din unele ratiuni politice.

Jurisdictiunea superintendentiloru reformati si a consistoriului lorú este pàna in dio'a de astadi fórte marginita prin sínódele lorú. Noi inse scimu acuma din căte diplome

confirmatore s'au publicatu incependu dela alui G. Rakoczi II din 1643 pãna la ale lui Apafi si Banffi, cã mitropolitulu romaniloru devenise, precum s'au aratatu la loculu seu, cu totulu subordinatu superintendentului si sinodului calvinescu in tôte afacerile bisericesci. In diplomele loru cuventulu bulgarescu Vladica este tradusu cu calvinesculu superintendens, in realitate inse conformu celoru 15 si mai tardiu 18 conditiuni, Vladica, adeca mitropolitulu nu se mai bucurá nici macar de jurisdictiunea unui superintendentu calvinescu, ci elu era numai vicariulu calvinului.

Pre la 1655 mitropolitulu ajunsese in aceea stare de plansu si de jale, in cãtu nu avea nici resiedentia stabila, ci era silitu se se mute dintr'unu locu in altulu, cá strainu si veneticu in patri'a sa; toti functionarii isi arogau dreptulu de a'lu cita si trage in judecat'a loru, era si obligatu a da in casuri de processe garantu pentru sum'a de 200 fl. daca voiá se scape de inchisóre, adeca mitropolitii erau tractati in Transilvani'a mai brutalu de cãtu se tractau archiereii crestini in Turci'a.¹⁾

Este prea adeveratu, cã bietii mitropoliti se afla cu titlulu de archiepiscopi si de mitropoliti in tôte actele esite dela ei cãte s'au pututu descoperi pãna acuma, nu numai in carti bisericesci, ci si in chrísóve de ale loru si in dalterii; chiãru poporulu nostru a tñnutu cu perseverantia pãna in anulu catastrofeloru la titlulu si nomenclatur'a de mitropolia si la intrebarile: unde ai fost, unde mergi, de unde vii, iti respundea: la Blasiu la mitropolia, ori dela mitropolia. Ce folosu inse, cã acelea titulaturi aveau valóre numai in ochii credintiosiloru bisericeii romane, din contra potestatea politica a tierei nu le considerá intru nimicu; era nimicita jurisdictiunea, titlulu nu mai avea nici-unu intielesu in actele domnitoriloru tierei. Asia mitropolitii romaniloru din Transilvani'a, ajunsesera cu acestu titlu aprópe la starea celoru titulati »episcopi aut archiepiscopi in partibus infidelium«, de cari au o multime ambele biserici mari, resariten'a si apusan'a, cu sperantia de a'si realisa vreodata asia numitulu »jus virtuale«, cand in

¹⁾ Vedi despre acea góna cumplita *Compilatae Constit. Part. I tit. I art. 10* din 1655.

cutare tieri nu voru mai domní paganii, sau cà sí aceia voru primí baptismulu.

Mai este aici de insemnatu, cà dupa manuscriptulu conservatu la mitropoli'a din Bucuresci, in care se vede consemnata alegerea càtorva mitropoliti încependu din 1680, ieromonachulu Iosifu (Budai) este hirotonitu cu titlu de mitropolitu, Ioasafu asemenea; pe Sava III ilu asiédia archiereu cá se aiba grija de acea mitropolia; Varlaam este hirotonitu totu numai cá archiereu, cá se grijasca de mitropolia; totu asia mitropolitulu Ungrovlachiei si ceilalti episcopi alegatori îi dicu sí lui Theofilu totu numai »archiereu la mitropoli'a Ardealului«; in fine cand ajungu la Athanasie, nu mai voru se scia de mitropolia, ci o numescu simplu Episcopi'a Ardealului, éra insusi Athanasie pronuntiandu marturisirea credintiei dice: »Athanasie cu mil'a lui Dumnedieu la s. Episcopie Ardealului cu gur'a mea fagaduescu. Credú s. c. l.«¹⁾

Intielegemu fórte usóru, daca protestantii nu sciau si nu voiau se distinga între episcopu, archiepiscopu si mitropolitu din hierarchi'a bisericeloru vechi, dara nu ne putemu esplica, cum vine »mitropolitulu Ungrovlachiei si exarchu alu Plaiurilor«, cá successive se prefaca »mitropoli'a Ardealului« in simpla episcopia. De unde'si voru fi luatu exarchulu si episcopii sei sufragani dreptulu acesta si cu ce ratiuni isi voru fí proptitu ei acea fapta a loru, se ne spuna canonistii bisericeii resaritene. Noue fia-ne de ajunsu, astadata a fi documentatu starea cea critica si cu totulu precaria a acestei mitropolii sbiciulate de tóte fortunele, care sub Apafi ajunsese cá existenti'a ei se nu mai fia asecurata nici cá simpla episcopia. Las' cà positioinea lui Athanasie si numai cá episcopu era clatinata din trei parti; magnatii calvini nu'lu mai voiau, necum cá unitu, dara nici cá neunitu, cì ei si popii romanesci calviniti voiau pe Circa; dara si dintre popii uniti ilu denuntiasera fórte urítu la curtea imperiala, ei cereau delaturarea lui si alegere noua. In acelasi timp se scóla si episcopulu rom. catolicu abia designatu pentru scaunulu celu veduvitu mai bine de unu vécu si pretinde nici mai multu nici mai

¹⁾ Cipariu Acte si Fragmente pag. 234—240.

puçinu, decâtu cá romanii cei uniti cu Rom'a se nu aiba episcopu, ci numai unu vicariu cu ritu resaritenu, care se fia subordinatu episcopului diecesanu romano-catolicu magiáru curatu din Transilvani'a.

In acea situatiune trista lui Athanasie, protopopiloru sei si sinodului nu le-a remasu alta scapare, decâtu se salvedie din ruine atáta câtu se póte, se primésca a fi episcopu diecesanu cu jurisdictiunea sa canonica, nesupusu mai multu cu juramentu calviniloru, ci supusu alu unu suveranu pe atunci aprópe celu mai potente in Europ'a, éra in locu de consiliari si poruncitori calvini se suferé langa sine unu bunu theologu canonistu catholicu, de a le carui consilii Athanasie care nu cunóscea nici macar canónele celoru síepte sobora, in totu casulu ar fi avutu trebuíntia cu atátu mai mare, cu câtu elu nu sciá nici limbi afara de magiáru pre atunci fórte saraca si ceva puçinu latinesce.

Candu cade greu unu statu, o tíera, unu poporu, caderea loru este pe sute de anì sau si pentru totdeauna. Principatele romanesci au cadiutu la pamentu dupa D. Cantemir si dupa Const. Brancovanulu si s'au sculatu pe deplinu abia in 1878. Ungari'a cadiuse de totu in 1526 si s'a sculatu de ajunsu abia in 1867. Intocma este si cu corpurile mari si numeróse bisericesci. Câte episcopii si mitropolii orientale christiane au disparutu si locul prelatiloru l'au ocupatu Muftii mohamedani. Câte episcopii si arhiepiscopii r. catolice s'au prefacutu in superintendentie protestante. Episcopatul r. catholicu din Transilvani'a era unulu din cele mai potente si trufasie, dara mai vîrtosu din caus'a rapacitatii episcopiloru si a grósei nesciintie de care suferia clerulu seu cu puçine esceptiuni, cadiuse in véculu alu 16-lea si chíaru se desfiintiasé, éra in locul aceluia fu suferitu numai unu vicariatu, pâna candu abia pe la inceputulu véculu alu 18-lea a pututu fi restauratu prin forti'a maiora a unei armate imperiali ajutata de logic'a faptelorú complinite.

A reinviiatu si mitropoli'a romaniloru si înca, cá se dicemu asía, in editiune dupla si in sensulu genuinu alu cuventului, adeca cu episcopii sufragane; inse numai dupa suferintie din ambele parti fâra nume si fâra numeru, in mai bine de 150 de ani, si éra si numai in urmarea catastrofelorú

din 1848 si a regenerarei nóstre nationale, fàra care nu pricepemu cum s'ar fi regeneratu bisericelc romane, cum ar fi scapatu un'a de tutoratulu brutale serbescu, éra ceealalta de influinti'a trufasia a unoru prelati de ritu latinu, care se impaca fòrte anevoia cu ritulu celu sublime resariténu si nicidecum cu caracterulu ei romanescu. Multiamita inse fia Maiestatii Sale imperatului si regelui Franciscu-Iosifu, carele mai multu ex proprio motu decàtu la indemnulu barbatiloru sei de statu a intielesu bine vocea timpului si condusu de zelulu seu religiosu, cá si de înalt'a sa iubire de dreptate a incuviintiatu si ascuratu pentru poporulu nostru acestea institutiuni religióse-morale si de cultura scientifica de o valóre in veci traitóre, si remàne numai, cá natiunea se le scia sustiné, inavuti si in casuri de góne noue, care mai potu veni, a le apara cu energiá insoçita de mare prudentia prevedietóre.

Se trecemu la ulteriór'a activitate a lui Athanasie, acum cá episcopu unitu de ritu grecescu denumitu si installatu in regula.

§ 48. Alte doue sinóde dupa întórcerea dela Viena. La câteva dile dupa installatiune in postulu ss. Apostoli episcopulu Athanasie a convocatu éراسi sinodu, in care s'au publicatu clerului resolutiunile preinalte date la cele optu cereri formulate in sinodulu de mãi înainte, cu care a mersu episcopulu la Vien'a; s'a cititu si diplom'a a dou'a cea trasa mai tardíu la indoieála, mai departe epistol'a cardinalului Kollonich, in care acesta pre langa câteva invetiaturi morali si religióse promitte in numele imperatului tóta protectiunea contra acatholiciloru, precum si ajutórie materiali, scutire de iobagia, de dieciueli, de taxe, de vami la poduri s. a. In fine sinodulu depuse si professiunea credintiei catholice.

In Novembre din acelasi anu 1701 episcopulu convocà din nou sinodu, carele fu alu síeselea dela hirotoni'a sa si alu doilea dela întórcerea din Vien'a. La sinodulu acesta au venitu mai multi preoti dintre aceia cari nu participasera la celu din Iuniu, atàtu cá se depuna si ei marturisirea credintiei, càtu si cá se li se publice aceleasi documente aduse dela Vien'a. Dupace s'a terminatu cu acestea, sinodulu a mai tractatu si alte afaceri, din câte cadeau in competenti'a sa, éra apoi decise a inainta din partea sa scrisori de multiamita

cătra imperatulu, cătra pap'a Romei si cătra cardinalulu Kollonich. Sinodulu pre langa aducerea ferbintei multiamite anume pentru diplom'a a doua rógă pe imperatulu, ca se dea ordinu generalului comandante comite Rabutin de Bussi, cá se nu'si pregete a apara pe preotime de atacurile dese ale adversariloru. Acésta se întielege asía, cá pe la 1701 protestantii se mai simtiseră tarí destulu, pentrucá se respinga orice decrete si diplome de ale imperatului care nu le convenia loru si anume se nu suferă inmultirea catholiciloru, cu cari se continuau certe infocate. In Martiu 1699 catholicii ardeleni au trimisu la Vien'a pe deputatulu loru com. Mich. Mikes cu rugare, cá imperatulu se'i apere in drepturile loru; au si castigatu cu dat'a din 5 Sept. 1699 o resolutiune prea favorabila, conceputa inse in spiritulu legiloru tierei. Protestantii de tóte trei confessiunile n'au crestatu nici acea resolutiune; asía tocma pre cand era episcopulu Athanasie la Vien'a in 24 Febr. 1701 vreo 13 magnati catholici din familiile Apor, Mikes, Haller, Boér, Iosika, Henter, Csáki, Pekri, Toroczkaí, Kornis, Kapi inaintara din nou suplica la imperatulu, in care densii protestara de a dreptulu asupra dietei transilvane, care cá protestanta in marea sa majoritate, voia se scótia din nou pe iesuiti din tíera, cari acum venisera cu espress'a invoire a cabinetului, in care se statorise regul'a, cá dupace prin legea fundamentala din 1691 este garantata libertatea si egalitatea de drepturi a celoru patru confessiuni indigenate, tóte legile mai vechi câte violédia acea egalitate se considera cá desfiintiate, prin urmare si legile care proscriu pe iesuiti din tíera sunt cu atátu mai vîrtosu delaturate, cá cele trei confessiuni n'au nici-unu dreptu de a opri pe catholici intru alegerea de preoti si professori pentru confessiunea loru din orice classa de ómeni voru afla ei cu cale.

Apoi se te mai miri de calamitatile câte au mai urmatu preste romani din caus'a religiunei indata dupa cele doué sinóde din urma.

Pentrucá se întielegemu deplinu evenimentele câte au mai urmatu, este aici locul cá se cunóscemu coprinsulu diplomei a dou'a din 1701 multu mai inportanta decâtu era cea dela 1699. Diplom'a este autentica, cá se publicase in doué sinóde, prin urmare suntemu datori se o cunóscemu; vomu vedea

apoi, de unde a pututu veni confusiunea si chiaru indoiél'a despre existenti'a sau încai despre authenti'a ei. Aici o damu in quintessenti'a ei; textulu întregu in limb'a originala latina e trecut in seri'a documentelor alaturate la opulu acesta.

Dupa o lunga precauventare de coprinsu nu numai religiosu, ci si politicu si dupa repetirea celoru patru puncte de cërta dintre greci si latini, imperatulu Leopold I formulédia si statoresce conditiunile unirei in 15 articli precum urmédia.

Art. 1. Asigura din nou bisericelor si persónelor bisericesci trecute la unire in Transilvani'a si in partile Ungariei adnectate la ea tóte drepturile privilegiile prerogativele si scutintiele de care s'au bucuratu bisericile si persónele bisericesci de ritulu latinu, càte le castigasera din vécuri dela regii Ungariei si ai Transilvaniei.

Art. 2. Preotii sunt scutiti de orice contributiune personala dupa averile proprie, nu au se platésca nici vama de poduri, nici pe la orasie (nauli aut telonii), precum nu platesce nici nobilimea, n'au se dea nici decime de pre agri bisericesci.

Art. 3. Chiaru si mirenii de conditiune plebea (nenobila, tíeránésca) daca trecu la unire, se fia considerati cá indigeni (inter status computentur), cá toti ceilalti fii ai patriei, éra nu numai tolerati cá pàna aci; sub pedépsa de a trage asupra'si mani'a imperatésca nimeni se nu cutedie a tracta pe preotii uniti cá pre iobagi, nici a mai pretinde honorarie dela ei, sau a'i incarcera, ori a'i jefuí, a'i scóte din parochii si a'i persecuta.

Art. 4. Catechismulu celu hereticu se fia cassatu si se se tiparésca altulu.

Art. 5. Din necunóscerea drepturilor canonice au petrunsu in biserica fórte multe erori si scandale cumplite; din acésta cauza se aplica langa episcopu unu theologu canonistu din cei mai de frunte, care in calitate de asia disu »Causarum auditor generalis« se ingrijasca, cá se nu se mai intemple abusuri si violari de legi bisericesci.

Art. 6. Cá se abata dela sine orice prepusu (suspicio), se nu întrețina corespondentia cu principele Valachiei, nici cu vreunu patriarchu si nici cu protestantii in afaceri nationali si religióse; numai in afaceri particulari póte coresponde, dara scrisórea se o védia mai antaiu theologulu.

Art. 7. Numerulu popiloru se nu mai fia inmultitu, cei insurati de doue ori se nu fia hirotoniti, episcopulu se ia numai câte unu florinu dela popi, pe cari se nu'i pedepsésca tiranesce; fâra scirea theologului nici se afurisesca si cu atâtu mai puçinu se despartia casatorii; in deregatorii se nu mai suferé ómeni de alte confessiuni; consangeni episcopului se nu'si aróge dreptu de jurisdictiune in biserica. Orice carti inainte de a se tipari se tréca prin censur'a theologului.

Art. 8. Se se deschida scóle pentru romani in Alba-Iulia, in Hatiegu si in Fagarasiu.

Art. 9. Episcopulu se nu pedepsésca ori se mute fâra cause evidente sau fâra scirea sinodului pe protopopi si pre popi, nici se'i dea in cause spirituali pe manile auctoritatiloru politice, ci in casuri de acelea se le lase recursu la primatele din Strigону.

Art. 10. Regulédia in câtva taxele preotiesci, adeca stol'a, cum si administrarea averiloru bisericesci.

Art. 11. taia insielatori'a ce se facea cu unirea la calvini (cu cari nu póte se existe unirea gr. resariteniloru, din cauza cà calvini n'au liturgia, nu postescu, nu'si facu cruce, cà nu voru se scia de ea, nu credu nici in ajutoriulu S-tei Marii nici in alu santiloru. Un'a este a se uni in dogme, in credintia, si cu totulu altu ceva este a cere protectiunea altei religiuni.)

Art. 12. Asigura clerului dreptulu electorale pentru câte trei candidati, dintre care imperatulu si nimeni altulu va confirma pe unulu; totu monarchulu are se'lu si dotedie, altulu nimeni.

Art. 13. Episcopu si theologu se'si dea tóta silinti'a de a instrui si cultiva nu numai pre persónele eclesiastice, dara si pre poporu se'lu indemne la fapte bune.

Art. 14. Provóca si obliga nu numai pe auctoritatile civili, ci si pre generali si pre totu corpulu oficiariloru militari, cá ori-cand aru reclama si s'aru plange unittii cà li se calca drepturile, totdeauna se le stea in ajutoriu si se'i apere.

Art. 15. Provóca pre tóte auctoritatile din totu coprin-sulu tiei, cá se publice nesmintitu, acésta diploma in adunările comitatelorु feudali din tiér'a intréga, precum si la Secuime si la Sasime; éra daca cineva ar cere copiiu legalisate,

scrise sau tiparite (sive scriptis sive impressis), se i se dea si se aiba valórea originalului. Cei cari se voru opune la publicare, se fia denuntiati spre a fi pedepsiti. Datu in Vien'a 19 Martiu 1701.

Subscrisi Leopold, mai josu com. Samuel Kálnoki. Joannes Fiath.

S'a publicatu óre acea diploma asia precum demandase imperatulu? S'a publicatu in cele doue sínóde din acelasu anu; urmele altoru publicari noi nu le aflamu nicairi si nici cà ne miramu. Pre langa càtiva articli fórte favorabili pentru romani, sunt si vreo doi aspri, anume 5 et 6, ne cauta inse a recunosce, cà pentru acea epoca Curtea imperiala s'a vediatu necessitata a'i intercala.

Mai toti ceilalti articlii din acea a dou'a diploma erau de natura cá se ranésca pàna in sufletu pe protestanti, se provóce mani'a, resistenti'a si resbunarea loru. Iesuitii nu numai adusi in tíera, ci si dati de profesori si consiliari clerului romanescu; in loculu superintendentului succede cá tutoru unu iesuitu; art. 11 curma cochetari'a neunitiloru cu calvinii; sau calvinu din convictiune, sau neunitu orthodoxu din convictiune, a ambla cu síold'a nu mai este suferitu. Popii romanesci se fia coplesiti dintr'odata cu atâtea drepturi si scutintie; chiaru si infam'a expressiune de poporu numai toleratu se se cassedie si poporulu intregu, nobilu sau nenobilu, daca va adopta credinti'a de care se ține imperatulu cu tota cas'a domnitóre, se fia consideratu cá indigenu, cá adevirati fii ai patriei cu tóte drepturile cuvenite acestora. Catechismulu calvinescu se fia delaturatu. Si toti acesti articlii aristocrati'a se'i publice cá orice lege si se se supuna loru?

Multime mare de alte diplome, rescripte, decrete venite in acésta tíera dela curtea imperiale au fost aruncate la o parte cu protestu si fàra protestu; multe din acelea au disparutu pentru toti vecii. Dupa mórtea lui Iosifu II dieci de mii de acte publice au fost date flacariloru; totu asia s'a intemplatu si in cele trei luni din 1849. La doi ani dupa diplom'a II a proruptu revolutiunea de 7—8 ani alui Franciscu Rákozi, ocasiunea cea mai bine venita de a nimici tóte actele venite dela Vien'a. Si apoi se mai intrebamu, pentruce in a. 1739 nu se mai aflase aici vreunu originalu din desu

citat'a diploma. Chi'aru documente si carti tiparite in sute si mii de exemplarie au fost confiscate din to'ta ti'er'a si nimicite; altele fo'rt'e multe nu s'au pututu tipari nicairi si au peritu in manuscriptu. Mii de acte publice, intre care si ac'esta diploma, avura noroculu acela, ca' daca au disparutu din Transilvani'a, au fost inse conservate sub incuietori sigure in res'iedinti'a imperiala din Vien'a, in arhivele armatei si in arhivele archiepiscopului primate dela Strigon. Din Blas'iu n'au avutu cand se pe'ra diplom'a. Nu la Blas'iu s'a infiintiatu mai antaiu episcopi'a unita, ci in cetatea Alba-Iulia, e'ra in anii revolutiunii Rakocziane nu a sciutu unde se'si plece capulu. Mai tardiu episcopi'a s'a stramutatu dela Alb'a la Fagarasiu, la Betleanu si Sambat'a, in acelasu districtu, e'ra la Blas'iu s'au asiediatu definitivu numai dupa anulul 1738 cand imperatulu Carolu VI a permisu a se schimba dominiile Gherlei si alu Sambetei cu Blasiulu. In 38 de ani diplom'a si alte acte au pututu se pe'ra prea us'oru mai alesu in furi'a at'atoru certe religi'ose.

§ 49. Turburari religi'ose in Alba-Iuli'a, Bras'iovu, Fagarasiu. GABRIEL NAGYSZEGHI. Anatheme. Sinodu in 1702. — Sinodu revolutionariu. — Mo'rt'ea lui Athanasie. — Ar fi fost una din minunile vécului, daca o conversiune dela o biserica la alt'a provocata la unu poporu at'atu de numerosu precum este alu nostru, s'ar fi intemplatu in unanimitate, scutita de orice esceptiune. Convictiunile traditionali bune rele, heredite dela o serie lunga de generatiuni in cursu de mai multe vécuri, prindu radecini at'atu de afunde in spiritele ómeniloru, in cátu orice incercare de ale smulge producu strigate de durere, e'ra in casuri cand se pare periclitata chi'aru mantuinti'a sufleteloru, atunci ómenii se implu de ura si resbunare.

Mai este si unu altu mijlocu, prin care se turbura spirite: interesulu materiale insoçitu de intriga.

Chronicarii protestanti au scrisu multe despre sil'a ce s'ar fi facutu mai alesu preotiloru romani de a trece la unire, ei inse ab'ia potu produce alte documente dec'atu cele relative la inchisórea lui Gabriel Nagyszeghi, pre care anume Mich. Cserei si Petru Bod ilu descriu aprópe cá pre unu martiru.

Astadi ne stau sub ochi la fiacare din noi mai vîrtosu patru documente publicate dupa originalele loru, din care se revarsa lumina de ajunsu preste acelu episod Nagyszeghianu, adeca preste turburarile provocate prin trensulu. Acelea documente sunt:

Informatiunea data pre largu de cãtra consiliulu bellicu din Vien'a de dato 25 Iuliu 1702 cãtra cancellari'a transilvana.

Doce scrisori ale lui Nagyszeghi fôrte lungi, adresate judelui reg. din Sibiu in 5 si 9 Nov. 1701, pre cand se aflã elu in arestu si ii era permisu cã se scria.

Scrisórea generalului comite Rabutin, carele arestase pe Nagyszeghi, din 13 Nov. 1701 cãtra cardinalulu Kollonich.

Informatiunile episcopului Athanasie din 11 Sept. 1701 despre Nagyszeghi, pe carelu cunoscuse fôrte bine.¹⁾

La acestea se potu adaoge informatiunile comunicate de Hurmuzachi in opulu citatu.²⁾

Si adeca cine a fost acelu Nagyszeghi, care a pusu la cale protestele contra uniunei? Gabriel Nagyszeghi a fost, dupa cum declarase elu insusi, de nationalitate romanu, inse dupa religiuine rom. catolicu; mai tardiu trecutu la ritulu resaritenu a statu cãtva timpu in servitiu la mitropolitulu Theofilu, de unde fusese datu afara pentru cã furase. Acelasi Nagyszeghi recomendatu de unii altii servise doi ani si la episcopulu Athanasie, unde érasu a furatu, din care cauza a si statu cãteva septemani in temnitia la Sibiu si numai la rugarea altora fu liberatu, dara lucrurile furate nu le-a restituitu. Dupace fusese departatu din curtea episcopésca a mersu la iesuitii din Sibiu, unde s'a marturisitu cã rom. catholicu, éra vediendu cã nici asia nu ajunge la vreo bucata de pâne, a scrisu iesutiloru din Alba-Iuli'a cã elu nu mai este catholicu si nici unitu, ci remàne »Valachu schismaticu,« si cu acestu titlu cutrierá satele, iritandu mai alesu pe popi cã se se abata dela unire.

Soçu de agitatiune avuse Nagyszeghi pe Andreiu Ban cunoscutu si sub nume de Görög (Grecu), cumnatu alu lui Dindar, care cãtra catholici se marturisia de catholicu, éra

1) Nilles Vol. I pag. 330—340.

2) Hurmuzachi Fragmente Vol. II pag. 60—61.

cá agentu secretu alu Domnului Munteniei C. Brancovanu trecea de mare orthodoxu.

Pe ómeni precum erau acestia, ísi alesesera magnatii calvini si sasii luterani de unelte spre a turbura pe poporulu romanescu si a face curtii imperiale grija si greutate càtu s'ar putea mai mare.

Acestui Nagyszeghi îi detersa grecii din numitele trei orasie plenipotentia, cá se protestedie in numele loru contra unirei, éra mai tardiu spre a puté procede mai pe siguru se invoira cá se'si legalisedie plenipotentia prin cancellariulu Bethlen; acesta inse spune elu insusi, cá 'ia fost frica si a trimisu pre Nagyszeghi la protonotariulu Ioanu Sárossi, unitarianu, éra acesta in zelulu seu a intratu in cursa si a legalisatu plenipotentia conformu praxei de atunci, de a dreptulu in numele imperatului. Atunci Nagyszeghi armatu cu o plenipotentia atátu de valorósa a mersu si mai departe, cà-ci facèndu'si multime de copii, pe acelea le imparti prin tíera cá se le subscria si alti preoti si mireni. Aflandu Sárossi despre acestu escesu alu lui Nagyszeghi s'a spariatu si a facutu cá se se nimicésca câte copii au fost in stare se mai apuce.

A fost prea tardiu, cà-ci intr'aceea generalulu Rabutin bine informatu despre planurile protestanților, pe Nagyszeghi l'a inchisu, lui Sárossi cá functionariu de rangu 'ia dictatu numai simplu arestu de casa. Rabutin cá soldatu a consideratu si diplom'a din urma si decretel respective cá totu atâtea legi, fàra a'i pasa de dieta si de gubernu.

Din cele doue epistole scrise in prinsóre s'ar pareo cà lui Nagyszeghi îi lipsia o dóga, cum se dice pe la noi. In cea de antaiu elu defaima pe episcopu ori cum îi vine in péna, in càtu se vede limpede cà o face din resbunare, apoi recomanda imperatului cá se denumésca unu altu episcopu.

In a dou'a scrisóre acelu omu coruptu si desiuchiātu denuntia imperatului pe romani cá pre unu poporu fórte aplicatu la rebelliuni, in càtu daca se va face si uniunea, te vei pomeni cà tíer'a se imple de bande hotiesci, precum era tocma pre atunci band'a infricosiatului Píntea, pàna cand ajunse si acela in furci. Nagyszeghi mai adaoge, cà generalulu Rabutin va fi silitu se dea episcopului soldati cá se'lu apere de romani, si chïaru generalulu se se pazésca bine de ro-

mani mai alesu in caletoriile sale prin paduri si pe drumuri periculose.

In 13 Nov. 1701 comandantele Rabutin dupa tóte informatiunile câte le avea din tíera scrie primatelui cardinalu Kollonich, cà Nagyszeghi este numai unelta a magnatiloru si a sasiloru si nu se indoiesce intru nimicu, cà amerintiarile lui Nagyszeghi sunt dictate de protestanti, cari astépta numai rezultatele resboiului ce se purtá cu Franci'a, care de va esi reu, ei se voru si scula in contra imperatului. Preste acestea amerintiarea cu rebelliunea romaniloru generalulu o esplica fórte bine asia, cà este o vechia politica a celorlalte natiuni ardeleni, cà ori candu se prepara pentru vreo rebelliune, mai antaiu îndémna pe romani cá se încépa ei, éra daca inceputulu ese dupa dorintia, atunci saru si secuii cu aristocratii, cu sasii si se alatura langa romani; éra daca romaniloru nu le succede, atunci cele trei popóra îi lasa pe aceia in nevoia si ele isi scotu capulu din latiu. De aici vine, cà Nagyszeghi au amerintiatu de doue ori cu romàni, cà-ci asia îi sunase instructiunea data lui dela patronii sei. Ce bine cunoscea acelu generalu pe ardeleni!

Tóte acestea si alte rezultate ale investigatiunei au fost inaintate prin Rabutin de a dreptulu la consiliulu bellicu (astadi ministeriulu de resboiu) din Vien'a cu vreo 25 de documente, dupa a caroru primire si studiere consiliulu bellicu prin decretu din 25 Iuliu 1702 a dispusu investigatiunea noua despre trei puncte essentiali.

Pàna a nu se putea termina si acea investigatiune prototariulu Sárossi fu citatu la Vien'a si ertatu; Nagyszeghi înca fu liberatu; intr'aceea sparsese revolutiunea si elu se inrolà la Curuti, unde a si peritu, batenduse pentru sustinerea privilegieloru aristocratice.

In urmarea turburariloru religióse provocate de càtra protestanti prin uneltele loru descrise acilea, imperatulu Leopold informatu prin generali si prin alti consiliari ai sei, a datu unu nou decretu din 12 Decembre 1701 ajunsu din Viena la Sibíu in 29 Ianuaru 1701. In acesta monarchulu indignatu pentru faimel scornite cá si cum ar voi cá poporulu romanu se fia convertitu cu forti'a la religiunea catholica, se provóca la resolutiunile sale din 14 Aprile 1698 si 26 Augustu 1699,

in care decisese limpede, că romanii au libertate deplină a se uni cu oricare din cele patru religii recepte, sau a rămâne în starea în care se afla cu ritul lor grecesc, și a se bucura de drepturi după cum se voru fi uniți cu un'ă ori cu alt'ă, sau voru fi reținuți cum au fost, prin urmare numai turburătorii de pacea publică cutădă la lat'ă faim'ă, că și cum scopul Mai. Să se ar fi că romanii se făcuseră catolici cu forță. Deci imperatorul își descopere din nou voința și scopul său, că nimeni se nu se încumete (sub poena gravis nostrae indignationis) a mai turbura pe romani în libertatea lor sau a'și asupra, ci din contra cei cari 'iar sili și asupra, se făcuseră cât mai curând greu pedepsiți.

Acestu decretu venise la guvernul în Alba Iulia tocmai într'unu timp, când aristocrația și ceaaltă nobilime protestantă din Ungaria conspiraseră din nou cu cea din Transilvania, că se ridice arme contra oștii imperiale. Aristocrații din Transilvania preparaseră și pe o parte din romani pentru o catastrofă, că-și precum vedeam din cele spuse de Petru Bod, pe la finea anului 1700 se legaseră mai mulți protopopi și preoți romani că voru ține cu protestanții.

Chronicariul Mich. Cserei voise a scrie despre o scrisoare secretă a cabinetului din Viena adresată generalului Rabutin, prin care acesta este înștiințat, că acea declarație a imperatorului nu ar fi de nici o valoare, prin urmare densul cu privire la uniunea românilor se nu o ia în nici o considerație, ci se merge înainte. Cserei era datoriu, că o faptă atât de perfidă se o probează cu documentu autentic, sau cel puțin se 'i însemne dat'ă anului, a luni și a zilei, dacă nu a voit se treacă la posteritate de calumniatoru mincinos. Din dio'ă în care propagand'ă confesională era declarată de liberă, curtea imperială nu mai avea nici-o trebuință de asemenea apucături mișelose, ci mai virtuos se simțea necesitatea de a înfrâna zelul excesiv al unor predicatori ieșiți, cari în loc de a folosi catholicismului, 'ia stricatu foarte multu pentru o sută de ani înainte.

Se înțelegea de sine, că capi' hierarchiei orientale devotați bisericii proprii nu voru erta lui Athanasie trecerea sa la uniune. Celu de antaiu dintre toți fu patriarhul Dositeiu dela Ierusalim, care 'lu afurisí, după ce făcuse co-

merciu bunu la Brasïovu cu deslegari si cu carti de ertatiune, dara apoi din ordinu mai inaltu fu scosu din tíera. Dositeiu trecutu la Bucuresci s'a intielesu cu mitropolitulu Theodosie cá se enuntie anathema cumplita asupra episcopului Athanasie, éra elu insusi isi dete cu acea ocasiune titlu de »archiepscopu si mitropolitu alu Transilvaniei«. Acea anathema pórtá dat'a din 3 Maiu anulu dela crearea lumii 7210 care corespunde la a. dela Chr. 1702. De altmentrea citindu acésta excomunicatiune adresata episcopului, ea este mai multu unu respunsu la alta scrisóre a acestuia si semena tare cu o cërta a unui frate betranu cu altulu mai teneru.

Anathem'a patriarchului Calinicu dela Constantinopole fàra data, are form'a unei epistole sinodice, e subscrisa de patriarchu, si de noue mitropoliti greci, este compusa in termini multu mai aspri, adeca usitati in biseric'a grecésca pentru casuri de acestea, mai in scurtu, excomunicatiune. Nilles au afluat din actulu acesta si unu exemplariu romanescu in colectiunea lui Hevennesi conservata in bibliothec'a univ. din Bud'a.

Episcopulu Athanasie a convocatú érasí sinodu pe 8 Iuniu 1702. Aici s'au desbatutu planulu infiintiarei de scóla in Alba-Iulia alaturea cu mitropoli'a din colecte facute intre preoti si din cei 37 mii florini promisi dela imperatulu lui Athanasie intre cele optu puncte. S'au luatú mesuri spre a se trimite cincí tineri romani la scóle din alte tieri, anume la Vien'a, la Sambata (Tirnavi'a) si la Rom'a; precum si cá se se incépa barbatésce tiparirea de carti scolastice si *bisericesci rituali*.

S'a discutatu multu si afacerea decimeloru, pe care protestantii le storceau in mani'a imperatului cu forti'a dela preoti. In fine au si fost pedepsiti aspru càtiva popi prin degradari si inchisori, pentrucà despartiau casatoriile romaniloru nu dupa canónele bisericeii Resaritului, ci dupa cele calvinesci, precum despartisera de multi ani incóce.

In acelasi sinodu s'a comunicatu si coprinsulu celoru doue anatheme. La cea dela Bucuresci s'a observatu, cà Theodosie se titulà pe sine archiepscopu si mitropolitu alu Transilvaniei, ceea ce sinodulu 'ia denegatu. Anathem'a patriarchiei nu a fost adresata la persón'a episcopului, ci de a dreptulu la totu poporulu romanu, ceea ce s'au interpretatu asia, cà

se rescóle pe poporu asupra arhierelui, precum a si fost in adeveru.

Despre tóte acestea afaceri pertractate in sinodu au fost incunoscintiata atátu curtea Vienei câtu si cardinalulu Kollonich. Acesta din partea sa aflà cu cale a scrie din 5 Iuliu mitropolitulu Theodosie la Bucuresci in termini infruntatori si amerintiatori asía, cum era datin'a de a se complimenta capii bisericeloru de confessiuni disparate, dicèndu'si cà s'au facutu ministri ai satanii si amagitori abatuti dela religiunea cea adeverata; éra fiindcà Theodosie isi dete titlu de mitropolitu alu Transilvaniei, Kollonich îi amerintia cu mani'a imperatului, care daca va afla, are se pretinda satisfactiune dela principele Valachiei; deci se nu mai cutedie a se amesteca in afacerile bisericesci ale Transilvaniei.

Pe acelu timpu venise lord William Paget ilustru ambasadoru alu Angliei dela Constantinopole la Transilvani'a in trecerea sa càtra Vien'a si càtra patri'a sa. Aici in Sibíu Paget fu intempinatu cu mare pompa, cá unulu care fusese mijlocitoriulu celu mai valorosu alu pazei dela Carlovitiu. Protestantii sasi si mai alesu magiarii îi implura urechile cu plansori asupra catholicismului, ilu si rogara cá suplicele loru se binevoiésca a le da la man'a imperatului Leopold. Paget avea in aceeași cauza religiósá o scrisóre si dela principele Brancóvanu, éra alt'a dela patriarchulu Calinicu. Imperatulu îi respunse pe scurtu: Eu nu me amestecu in afacerile religióse ale Valachiei, se nu se amestece nici Brancóvanu in ale tieriloru mele.

Pe Calinicu nu'lu recunoscú de patriarchu legitimu. Eu sunt rege alu Ungariei si cá atare singuru am dreptulu de a confirma episcopi si nu Calinicu. Dupa acestea Paget a fost multu mai întieptu decâtu se incépa dispute religióse cu imperatulu.

In tómn'a acelui anu theologulu Neurauter omu fórte sangerosu, a muritu in etate numai de ani 35 si in loculul lui fu denumitu érasí Baranyi, care lasase parochi'a si petrecuse câtva timpu in Vien'a.

In a. 1703 in care s'a inceputu revolutiunea cea indelungata, se mai convocase unu sinodu, din care se scie numai atàta, cà acela se ocupase cu vreo sèpte cestiuni formulate

de doctorulu in theologia Papadopoli, relative la hirotonii de subdiaconi, diaconi si preoti, la casatoriile acestora, la casatori'a a dou'a si a trei'a a preutiloru, precum se introdusesese sub domni'a calvinésca, la divortiuri, la calificatiunea candidatiloru, intre care era si una, ca iobagi si sierbi se nu póta fi hirotoniti fàra voi'a si permissiunea domnului loru.

Dela acelu sinodu inainte tinerimea romana de ai parintiloru uniti si mai virtosu de ai preutiloru au si inceputu se mérga pe la scólele catholice din Alba-Iulia, Clusiu, Sibiiu, Brasíovu. Pentru o scóla romano-latina din A. Iulia imperatulu daruise in 1703 casele noue destinate la inceputu pentru monetaria, inse spre acelu scopu reu facute; dara acelea au pututu fi primite numai in 1705, inca si atunci pre nesiguru, din caus'a necurmateloru turburari sangeróse.

In 5 Maiu 1705 a repausatu imperatulu Leopold I precum este sciutu.

In 21 Ianuariu 1707 s'a mutatu din viatia si cardinalulu Kollonich.

Rakoczi se proclamase si de principe alu Transilvaniei. Episcopulu Athanasie remasu acum fàra patroni se refugiase la Sibiiu. Atunci Ioanu Circa ajutat de curuti se proclamà din nou episcopu, firesce calvinescu, cà-ci elu in biserica orientala niciodata nu a fost hirotonitu. Vreo treidieci de protopopi ajutati de iesuiti in acea furia anarchica se aduna si ei in A. Iulia si subscriu unu protestu.

Pe Circa inse'lu ajutase chiaru Franciscu Rakoczi. Intre pericole si arme reprezentantii unitiloru recurgu la Vien'a, unde imperatulu Iosifu I cu diploma din 30 Martiu 1708 confirma tóte privilegiile acordate unitiloru de càtra parintele seu.

In totu timpulu de sèpte ani furtunosi romanii desbinati in religione au remasu desbinati si in politica; adeca dintre cei uniti s'au batutu alaturea cu imperialii sub nume de lobonti, cei neuniti in partea lui Rakoczi sub nume de curuti, cari se ucideau unii pe altii cá fierele carnivore. Chronicarii numescu vreo sèpte comandanti romani de o parte si de alt'a, cari isi organisasera ei insii batalióne.

Generalulu Rabutin fusese chîamatu din Transilvani'a in a. 1708. Imperatulu Iosifu I omu înca tineru murise cu totul pe neasteptate in 11 Aprile 1711, éra imperatés'a

Eleonora inchieiése pacea cu insurgentii. Acestea evenimente au fost fôrte favorabile pentru protestantii din Transilvani'a, cá se scótia pe planu éراس pe pop'a Circa, éرا protopopii cari țineau cu acesta pretinsera convocarea unui sinodu nou, care s'a si adunatu in tómn'a anului 1711. Sinodulu acela fu fôrte sgomotosu si teroristicu, in care cei adunati au subscrisu respingerea uniunei, au silitu si pe episcopulu Athanasie cá se o subscrie, precum arata Nilles dupa unu documentu aflatu totu la Buda. Dupa dissolvarea sinodului Athanasie a si protestatu in scrisu asupra concluseru aceluia sub dat'a din 8 Nov. 1711, éرا la acelu protestu s'a subscrisu: Archiepiscopus Athanasius, precum se vede subscrisu înca si la alte câteva acte de ale sale.

Dupa unele sciri remase din acei ani sémena cá in 1712 si 1713 pâna la mórtea lui Athanasie turburarile religióse dintre romani s'au mai linistitu, inse numai pentrucá mai tardiu se reinviie cu o urgía atátu mai mare pe o lunga serie de ani, precum póte se afle cu amara durere sufletésca totu românulu care se interessédia de istori'a bisericei sale.

Episcopulu si respective arhiepiscopulu Athanasie nu era sanetosu, elu sufería de hidropica (bóla de apa), la care in dilele din urma s'au adaosu asía numitulu peteciú sau cum țiar dice unii focu viu de celu mai periculosu, si asía multu cercatulu archipastoriu espusu la lupte sufletesci, care aru debilita si pre omulu celu mai genialu, in 19 Augustu 1713 a repausatu in resiedinti'a sa din Alba-Iulia intre rugatiunile preotiloru adunati inpregiurulu lui si a fost inmormentatu dupa tipiculu prescisu pentru arhieriei in biseric'a Resaritului.

Inainte de a purcede mai departe in istori'a politica a țierei am aflatu de mare necesitate cá se premittemu, precum vediuramu, acésta parte a istoriei bisericesci, fàra a carei cunoscintia de ajunsu ar fi aprópe preste putintia a intielege desvoltarea ulterióra nu numai a viétiei nóstre politice, ci si a celei sociale si chíaru familiare. In Transilvani'a intocma cá in Turci'a si cá in alte câteva țieri, confessiunea religiósa a omului era conditiune indispensabila de a se bucura cineva de drepturi politice si civili, ba chíaru de a fi consideratu cá omu care se merite a fi suferitu in societate de ómeni liberi, sau din contra, cá se fia consideratu si tractatu numai cá

sclavu, cá pariah alu societatii, alu comunei, alu statului. Chiaru si in véculu acesta alu 19-lea si anume pâna càtra 1840 era fórte usitatu in acésta tíera si in Banatu, cá venindu omulu in vreo societate, sau chiáru in caletorii se fia intrebatu inainte de tóte, cà de ce confessiune este, si apoi era primitu si tractatu dupa cum convenia sau nu, confessiunea cuiva la altii. Erau si casuri dese, in localuri publice, unde daca aflá càte unu fanaticu cà celu care síede la masa alaturea cu elu nu este de legea lui, fugea dela aceea la alt'a, cá nu cumva se se spurce, si alte multe nebunii de acestea, despre care va mai fi ocasiune de a reflecta la ele si in altu locu, unde vomu afla, cà acelea incepusera a se intinde din nou si dupa anii 1848—9.

In totu véculu alu 17-lea si chiáru in alu 18-lea pâna la 1711 resbóiele civili din Boemi'a, Ungari'a si Transilvani'a au avutu caracteru mai multu religiosu decâtu politicu sau national-economicu; éra in càtu pentru natiunea romana, aprópe numai certele sale confessionali sunt caus'a, cà ea a inaintatu in sciintie si preste totu in cultura multu mai incetu decâtu ar fi pututu pre langa eminentele sale calitati spirituali cu care este ea dotata dela natura.

Capu VIII.

Evenimente culese din periodulu dela 1700 pâna la 1712.

§ 50. Familia RAKOCZI. Insurectiunea. Franciscu Rakoczi, pe care scriitorii unguri ílu numescu alu doilea, pentrucà ei ílu considera cá domnitoriu legitimu, a fost fiú alu lui Franciscu Rakoczi I, care a domnit numai cu numele, éra acesta era fiú alu lui Georgie Rákoczi II celui ambitiosu si trufasiu, carele cá principe alu Transilvaniei nu s'a îndestulatu cu acésta domnia frumósa si cu comorile gramadite de tata-seu Georgie Rakoczi I, ci s'a proclamatu pre sine domnu alu principatelu romane, au alergatu si dupa tronulu Poloniei, din care cauza a perdutu cu principatulu Transilvaniei si viati'a. Fiúlu seu Franciscu Rakoczi I nascutu din Sofia Bathori, se casatorise cu Helena Zrinyi, fiica a renumitului Petru Zrinyi; elu purtá numai titlulu de principe alu Transilvaniei si alu partiloru Ungariei, cà-ci